

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาศาสนาการณืหอยขาว เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์
การวางแผนร่วมกันและใช้ประโยชน์จากหอยขาวอย่างยั่งยืน
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแหลมกลัด
อัมพอ เมือง จังหวัดตราด

คณะผู้วิจัย

นายไพวัลย์ สีนัน

และคณะ

สนับสนุนโดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค)

(สิงหาคม 2548)

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาสถานการณ์หอยขาว เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์
การวางแผนร่วมกันและใช้ประโยชน์จากหอยขาวอย่างยั่งยืน
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแหลมกลัด
อัมพอ เมือง จังหวัดตราด

คณะผู้วิจัย

นายไพวัลย์ สีอิน

และคณะ

สนับสนุนโดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค)

(สิงหาคม 2548)

คำนำ

ทรัพยากรธรรมชาติหลายอย่างที่เป็นของที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีสิทธิที่จะใช้ได้เหมือนกัน ด้วยสถานะที่ทุกคนต้องแย่งเพื่อให้ได้เป็นเจ้าของได้มากกว่า จึงทำให้ทุกคนต่างคิดที่จะหาเครื่องมือในการช่วยให้ได้เปรียบมากกว่าคนอื่น กุ้ง หอย ปู ปลาที่มีในทะเลนับวันแต่จะมีเหลือน้อยลง เพราะเครื่องมือยุคใหม่ จะไม่คัดกรอง ไม่ว่าตัวใหญ่ ตัวเล็กจะจับมาขายหมด โดยต่างคิดว่าถ้าตัวเองไม่เอาคนอื่นก็คงเอา พ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ ของสัตว์น้ำจึงเหลืออยู่น้อยปริมาณสัตว์น้ำจึงลดลงอย่างรวดเร็ว หอยขาวโขดแหลมกลัดยังพอมืออยู่ และเป็นเหมือนคลังอาหารของคนในชุมชนและคนทั่วไป ที่ต่างมีสิทธิไปเก็บมากินมาใช้ได้เหมือนกัน และยังเป็นแหล่งที่เป็นรายได้ของคนอีกเป็นจำนวนมาก หลายครอบครัวเก็บหอยขาวมา แปรรูปขายเป็นอาชีพหลักที่ทำรายได้ ไม่น้อยหน้ากว่าอาชีพอื่นๆ งานวิจัยภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากสำนักงานสนับสนุนการวิจัย สกว. ได้เข้ามาช่วยเหลือให้แนวทาง ทำให้มีทิศทางแนวความคิดร่วมกันของคนในชุมชน โดยการนำเหตุการณ์ประสบการณ์ จากคนกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องมา เรียบเรียงและรับรู้ร่วมกันเพื่อหาแนวทางให้หอยขาวคงอยู่ด้วยขบวนการสืบทอดทางธรรมชาติเป็นต้นทุนทางสังคมของคนแหลมกลัดตลอดไป

เอกสารฉบับนี้ได้รวบรวมเรื่องราวความเป็นมาต่างๆของท้องถิ่น ตำบลแหลมกลัด รูปแบบของการศึกษาวิจัย เพื่อเป็นแนวทาง การดูแล การใช้ประโยชน์ และอนุรักษ์ตามความเหมาะสม ทั้งยังหวังว่าจะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรอื่นๆ ที่มีอยู่ด้วย

ไพวัลย์ ลีอิน

29 ตุลาคม 2547

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	3
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 คำถามการวิจัย	3
1.3 ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	3
1.4 ระยะเวลาในการวิจัย	3
1.5 งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย	3
1.6 ประเด็นศึกษาในการวิจัย	3
1.7 นิยามศัพท์ในการวิจัย	3
1.8 นิยามศัพท์ในการวิจัย	4
1.9 วิธีดำเนินการ	4
บทที่ 2 บริบทชุมชน	5
2.1. สภาพทั่วไปของตำบลแหลมกลัด	5
2.2 สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณี	6
2.3 เศรษฐกิจ	12
2.4 ทรัพยากรธรรมชาติ	13
บทที่ 3 ผลการดำเนินงานกิจกรรม	15
3.1 การประชุมวางแผนเตรียมทีมวิจัย	15
3.2 เวทีชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการและทำความเข้าใจกับชาวบ้าน	17
3.3 การศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยร่วมกับชุมชน และจัดเวทีกลุ่มย่อยเพื่อวิเคราะห์ ข้อมูลร่วมกัน	19
3.4 ศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ดำเนินการวิจัยและพื้นที่ใกล้เคียง	21
3.5 ทีมวิจัยนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกัน	23

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
3.6 เวทีประชาคมชาวบ้าน เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล	26
3.7 เวทีสังเคราะห์ข้อมูลทบทวนบทเรียน พร้อมจัดทำแผนกิจกรรมช่วงที่ 2 และสรุปบทเรียนที่ผ่านมา	35
บทที่ 4 สรุปผลการดำเนินงาน	41
บทที่ 5 บทเรียนที่ได้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	44
5.1 การเรียนรู้จากการทำวิจัย	44
5.2 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวิจัย	46
5.3 ข้อคิดเห็น	49
5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานในระยะต่อไป	49
ภาคผนวก	
- ภาพกิจกรรม	
- หอย	
- หอยตลับขาว	
- การเก็บข้อมูลโดยการสอบถามหรือสัมภาษณ์	
- แบบสอบถามข้อมูลหอยขาว	
- คำประกาศ	
- คำขวัญหอยขาว	
- รายชื่อคณะทีมวิจัยและที่ปรึกษา	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

ตำบลแหลมกลัดเป็นตำบลที่มีหาดทรายยาวประมาณ 22 กิโลเมตร พื้นที่เรียบชายฝั่งทะเล มีวัตถุดิบทางทะเลหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งจะยกตัวอย่างให้เห็นบางประเภท คือ ปลา มีมากมายหลายประเภท เช่น ปลากระบอก ปลาใบขนุน ปลาโลมา และในปัจจุบันมีการค้นพบปลาพะยูนอยู่ในเขตตำบลแหลมกลัดด้วย กุ้ง เช่น กุ้งกระต้อม กุ้งขาว กุ้งกุลาดำ เป็นต้น ปู เช่น ปูดำ ปูม้า ปูแสม ปูใบไม้ เป็นต้น หอย เช่น หอยลาย ซึ่งมีจำนวนไม่มาก หอยแครง หอยปากเป็ด หอยหลอด หอยขาวเปลือกบาง ส่วนหอยหวานซึ่งในปัจจุบันนี้ชายฝั่งทะเลแหลมกลัด หอยหวานได้สูญพันธุ์ไปแล้วโดยไม่ทราบสาเหตุของการสูญพันธุ์ และหอยขาวซึ่งทางชายฝั่งทะเลแหลมกลัดมีมากมาย ถือเป็นสัตว์เศรษฐกิจอย่างหนึ่ง โดยหอยขาวในตำบลแหลมกลัดมีมานานแล้ว จากการสอบถามผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่

ในช่วงปี พ.ศ. 2522 - 2530 ได้มีปัจจัยอย่างหนึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทำให้หอยขาวลดจำนวนลง คือการทำเหมืองพลอย โดยมีสาเหตุที่เกิดจากตะกอนดินพลอยจากตำบลบ่อไร่ ไหลลงมาทางแม่น้ำตราด และไหลเรื่อยมาจนถึงชายฝั่งทะเลแหลมกลัด ทำให้หอยเกือบทุกชนิดลดลงเกือบสูญพันธุ์ โดยเฉพาะหอยหวานสูญพันธุ์ไปแล้ว หอยขาวเปลือกบางมีจำนวนน้อยลงมาก แต่หลังจากนั้นหอยขาวก็เริ่มมีมากดังเดิม เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2542 มีการเก็บหอยขาวเพื่อนำไปจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ เก็บได้ประมาณปีละ 700-1,000 ตัน เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่และนอกพื้นที่อย่างมาก ในการจำหน่ายหอยขาวจะมีพ่อค้ามารับซื้อในราคา กิโลกรัมละประมาณ 1 บาท เพื่อนำไปส่งโรงงานหอยขาวสามารถนำมาแปรรูปได้ เช่น หอยสามรส และสามารถนำไปประกอบอาหารได้หลากหลายชนิด อีกทั้งบางรายก็เก็บเนื้อหอยขาวไปขาย ให้แก่ผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้ง ซึ่งนำไปเป็นอาหารของกุ้งได้เป็นอย่างดีในอดีตได้มีการนำหอยขาวบรรจุเรือไปแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตรกับตำบลใกล้เคียง เช่น นำหอยขาวไปแลกกับข้าวเปลือก ข้าวโพด เป็นต้น จนถึงปัจจุบันนี้ได้นำมาจำหน่ายเป็นธุรกิจที่ทำรายได้ให้ชุมชนได้อีกทาง

แต่ในระยะ 2 - 3 ปีที่ผ่านมาทางชุมชนได้เล็งเห็นว่าสัตว์ทะเลบางชนิดที่เคยเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญในชุมชนเริ่มมีปริมาณลดลง และบางชนิดไม่สามารถพบได้ในชุมชนได้อีก โดยเฉพาะหอยขาวสัตว์ทะเลชนิดหนึ่ง ซึ่งสามารถทำรายได้ให้กับชุมชนตั้งแต่หลักพัน จนถึงหลักหมื่นบาท และเก็บได้ 700 - 1,000 ตันต่อปี และสามารถพบได้ทั่วบริเวณพื้นที่ดินเลนปนทรายอาศัยอยู่เลียบชายฝั่งพื้นที่ยาว 22 กิโลเมตร และลึกเข้าไปในทะเลประมาณ 1 กิโลเมตร เมื่อเป็นช่วงน้ำลง แต่ในปัจจุบันจะพบได้เพียงบางจุดดินเลนที่กระจุกตัวรวมกันเท่านั้น และเก็บได้ลดลงเหลือ 500 - 700 ตันต่อปี

ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนจากการเก็บด้วยมือมาเป็นการนำเอาเครื่องมือบางประเภทมาใช้เพื่อประหยัดเวลา และแรงที่เรียกว่า คราด* มาใช้มากขึ้น และมีแนวโน้มว่าคนบางกลุ่มอาจนำรถไถมาเป็นเครื่องมือในการเก็บเพื่อให้ได้ปริมาณที่มากขึ้นด้วย โดยกลุ่มเกษตรกรได้รับกระแสจากกลุ่มนายทุนที่เข้ามารับซื้อเพื่อนำไปจำหน่ายต่อทั้งปลีกและส่ง ในกิโลกรัมละ 1 บาท จนได้กลายเป็นแรงผลักดันให้มีรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพเก็บหอยขาว ซึ่งเกรงว่าหากไม่มีการป้องกัน หรือทำอะไรสักอย่างอาจประสบปัญหาหอยขาวหายไปจากชุมชนหรือสูญพันธุ์ เจกเช่นหอยหวานที่ไม่สามารถพบได้ในชุมชนแหลมกลัดอีก จึงเกิดเป็นมิตรร่วมกันในชุมชนในห้วงเก็บหอยขาวขนาดเล็กกว่า 3.3 เซนติเมตร ในช่วงที่กำลังขยายพันธุ์ ระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน ของทุกปี เพื่อให้หอยขาวสามารถเติบโตและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้กลุ่มเกษตรกรได้ร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลแหลมกลัด ริเริ่มจัดวันเทศกาลหอยขาวขึ้น ทุกวันที่ 1 พฤษภาคม ของทุกปีซึ่งเป็นช่วงการเก็บหอยขาวที่จะมีคนนอกชุมชน และกลุ่มนายทุนเข้ามาเพื่อรับซื้อเป็นจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อให้ชุมชนตระหนักเห็นความสำคัญ รักและหวงแหนทรัพยากรทางทะเล
- 2) เพื่อให้เยาวชน และบุคคลทั่วไปได้รับทราบประวัติความเป็นมา สถานที่ท่องเที่ยวอันหลากหลายของชุมชน
- 3) เพื่อให้คนในและนอกชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกันอันจะก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี
- 4) เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของดีในตำบล และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทาง
- 5) เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการนำหอยขาวไปใช้ประโยชน์อย่างรู้ค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับหอยขาว

ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บุคคลทั่วไปและคนในชุมชน ทั้งยังเล็งเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์หอยขาวมากขึ้น ส่งผลให้มีคนเข้ามาหาช่องทางทำกินในชุมชนมากขึ้นด้วย โดยเริ่มจัดครั้งแรกเมื่อปี 2545 เป็นต้นมา แต่เนื่องจากคนในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิต ที่มา แหล่งอาหาร สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของหอยขาว รวมไปถึงภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชนในการนำไปใช้ประโยชน์หรือการสร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นอยู่กับการจัดกระจายไม่เคยมีการเก็บข้อมูล รวบรวมองค์ความรู้ดังกล่าวมาก่อน นอกจากนี้สิ่งที่ชุมชนยังขาดก็คือ จิตสำนึกในการรักและหวงแหนว่าสิ่งเหล่านี้อาจจะอาจจะค่อยๆ หายไปจากชุมชนถ้าหากไม่ให้ความสนใจ และความสำคัญจึงเป็นสิ่งที่คนในชุมชนต้องการศึกษาสถานการณ์ สภาพความเป็นจริงเพื่อหาแนวทางการวางแผนจัดการร่วมกันในการอนุรักษ์และนำหอยขาวไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากหอยขาวในอดีตและปัจจุบัน
- 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์สภาพการเปลี่ยนแปลงและสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของหอยขาว
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์หอยขาวและการนำไปใช้ประโยชน์ของชุมชนโดยใช้ทุนเดิมทางสังคม

1.3 คำถามการวิจัย

เราจะศึกษาสถานการณ์เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ การวางแผนร่วมกัน และใช้ประโยชน์จากหอยขาวอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลแหลมกลัดได้อย่างไร

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

- 1) ได้ทราบสถานการณ์ชีวิตหอยขาวและวิธีการอนุรักษ์หอยขาว
- 2) ได้ทราบวิถีชีวิตชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากหอยขาวในอดีตและปัจจุบัน
- 3) คนในชุมชนได้เข้าใจและใช้ประโยชน์จากหอยขาวร่วมกัน ได้อย่างถูกต้องและยั่งยืน
- 4) ได้แนวทางการอนุรักษ์หอยขาวของชุมชน โดยใช้ทุนเดิมทางสังคม

1.5 ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลา 6 เดือน คือเดือนกันยายน 2546 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2547 และได้ทำการขอขยายเวลาการวิจัยออกไปอีกเป็นเวลา 3 เดือน คือเดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม 2547

1.6 งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย

รวมจำนวนเงินทั้งสิ้น 79,690 บาท (เจ็ดหมื่นเก้าพันหกร้อยเก้าสิบบาทถ้วน)

1.7 ประเด็นศึกษาในการวิจัย

- 1) สถานการณ์ของหอยขาวในสภาวะปัจจุบัน
- 2) ชีวิตของชุมชนที่มีความสำคัญกับหอยขาว
- 3) ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการจัดการดูแลรักษา หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- 4) สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของหอยขาว

1.8 นิยามศัพท์ในการวิจัย

1) หอยขาว คือ สัตว์ทะเลชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะเปลือกแข็ง สีขาวอมน้ำตาล ใช้ประกอบอาหารและใช้เลี้ยงสัตว์ชนิดอื่นได้

2) เครื่องคาคหอย คือ อุปกรณ์ที่ใช้ทุบแรงในการเก็บหอย ทำมาจากเหล็กกลมมียาง มีลักษณะแบ่งเป็นซี่เล็กๆ จำนวนประมาณ 20 ซี่ ด้านข้างทำเป็นด้ามจับ โดยมีถุงอวนอยู่ด้านหลัง

1.9 วิธีดำเนินการ

- 1) จัดเวทีทีมวิจัยเพื่อวางแผน แบ่งหน้าที่เก็บข้อมูลในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - สถานการณ์หอยขาวในปัจจุบัน
 - ผลกระทบและความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของหอยขาว
 - บทบาทและความคิดเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะมาหนุนเสริม เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการดูแลและอนุรักษ์หอยขาว
- 2) จัดเวทีประชาคมชาวบ้าน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการและแนะนำทีมวิจัย
- 3) เพื่อศึกษาเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้เสียและเกี่ยวข้องในกลุ่มเฉพาะ
 - สอบถามจากคนทำอาชีพประมง, ผู้อาวุโส, บุคคลทั่วไปในชุมชน, แบ่งคนลงพื้นที่หอยขาวศึกษาสภาพจริง(แบบเก็บข้อมูล)และหน่วยงานในชุมชน
- 4) จัดเวทีทีมวิจัยรวบรวมข้อมูลที่เก็บมาทั้งหมดเพื่อทราบสภาพความเป็นจริง และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวางแผนเตรียมจัดเวทีชี้แจงทำความเข้าใจให้คนในพื้นที่ หมู่ที่ 1 หมู่ 2 และ หมู่ที่ 10 ได้ทราบ
- 5) ทีมวิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกัน
- 6) จัดเวทีประชาคมชาวบ้าน เพื่อนำข้อมูลชี้แจง
- 7) จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล ทบทวนบทเรียนพร้อมจัดทำแผนกิจกรรมระยะที่ 2
- 8) สรุปบทเรียนรอบ 6 เดือนพิมพ์รายงานการวิจัย

บทที่ 2

บริบทชุมชน

2.1. สภาพทั่วไปของตำบลแหลมกลัด

1) ที่ตั้ง ความเป็นมาและการใช้ประโยชน์จากหอยขาว

ตำบลแหลมกลัด ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด โดยอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองตราดไปทางทิศใต้ ตามถนนสายตราด – คลองใหญ่ เป็นระยะทาง 30 กิโลเมตร

ประวัติความเป็นมาของตำบลแหลมกลัดครั้งแรก มีประวัติความเป็นมาคือ มีหมู่บ้านอยู่หมู่บ้านหนึ่ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมืองตราด มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเรียบชายเขาและเรียบไปตามชายทะเล เป็นแหลมยาวตลอดไปจนถึงเขตตำบลไม่รู้จุด เมื่อก่อนพื้นที่นี้ เรียกว่าหมู่บ้าน “ช่องโจร” เพราะว่ามีพวกโจรอพยพมาอยู่มากจึงเรียกว่าหมู่บ้าน “ช่องโจร” แล้วอยู่ต่อมาได้มีคนตัดไม้มาเรือมาตัดไม้ที่คลองคอยทำน้ำ สาเหตุที่เรียกคลองคอยทำน้ำเพราะต้องคอยให้น้ำขึ้นหรือน้ำไต่ก่อนที่จะนำเรือเข้าคลองไปตัดไม้ และเมื่อคนตัดไม้มาตัดไม้มาตัดไม้แล้วโดนเสือกักเป็นประจำ จึงเรียกหมู่บ้านช่องโจรใหม่ว่าหมู่บ้านแหลมกลัด และต่อมาได้มีหลวงนาวา (เพ็ง ประสิทธินาวา) สาเหตุที่ได้เป็นหลวงนาวา เพราะท่านเป็นคนที่มีความสามารถในทางทะเลมาก ท่านได้มาอยู่ตำบลแหลมกลัด ในยุคแรกและท่านได้ทำการสำรวจอาณาเขตของจังหวัดตราดกับประเทศเขมร แล้วทำแผนที่นำไปถวายสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อพระองค์ทรงได้รับแผนที่จึงเกิดความสนพระทัย จึงอยากจะเสด็จมาทอดพระเนตร และเมื่อพระองค์ได้เสด็จมาทางทะเลเพื่อจะเข้าแม่น้ำตราดแต่เกิดพายุมรสุม จึงนำเรือเข้าแม่น้ำตราดไม่ได้พระองค์จึงสั่งให้นายเพ็งมาเป็นผู้นำเรือเข้าจังหวัดตราด ต่อมาพระองค์ทรงแต่งตั้งนายเพ็ง เป็น หลวงประสิทธินาวา แต่ปัจจุบันได้ เรียกกันว่า หลวงนาวา เป็นผู้ปกครองตำบลแหลมกลัด เป็นคนแรกและได้ปกครองตำบลซำรากและตำบลตะกางด้วย

จากที่เรียกกันว่าบ้านแหลมตรัสต่อมาเพี้ยนเป็นบ้านแหลมกลัดนั้น มีเรื่องเล่าที่ได้รับฟังจากผู้สูงอายุที่เล่าให้ฟังอีกว่า มีชาวบ้านได้ใช้เรือเล็กทำมาหากิน บังเอิญจอดเรือไว้ ตอนน้ำมากแต่พอน้ำแห้งเรือติดบก ซึ่งเรียกว่ารอทำน้ำ และขึ้นไปหาของป่าเลยโดนเสือกัก อีกทั้งเสื่อยังลงมากัดสัตว์กินอีกจึงเรียกว่าบ้านแหลมกลัด

2) เนื้อที่

ตำบลแหลมกลัด มีเนื้อที่รวมประมาณ 82 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 51,250 ไร่

จำนวน 10 หมู่บ้าน

3) ภูมิประเทศ

เป็นที่ราบเชิงเขาเรียบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย

4) อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลชำราก อำเภอเมืองตราด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับทิวเขาบรรทัด แนวเขตประเทศกัมพูชา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับทะเลอ่าวไทย
ทิศใต้	ติดต่อดำบลไม้รูด อำเภอกลองใหญ่

2.2 สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณี

1) จำนวนหมู่บ้าน

จำนวน 10 หมู่บ้านเป็นพื้นที่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทุกหมู่บ้าน

2) จำนวนประชากร

ประชากรทั้งสิ้น 7,319 คน แยกเป็น ชาย 3,825 คน หญิง 3,494 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 89.25 คน/ตารางกิโลเมตร

ลำดับที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน
		ชาย	หญิง	รวม	
1	ปากคลองอ่าวระวะ	622	604	1,226	356
2	แหลมกลัด	201	181	382	112
3	สองห้อง	273	253	526	160
4	ประทุน	472	437	909	292
5	สะพานหิน	896	730	1,626	613
6	คลองสน	168	175	343	110
7	คลองพลู	184	199	383	101
8	ท่าเส้น	456	382	838	231
9	คลองม่วง	139	111	250	122
10	ชายเนิน	414	422	836	204
	รวม 10 หมู่บ้าน	3,825	3,494	7,319	2,301

ข้อมูล ณ วันที่ 26 พฤษภาคม 2546

3) การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ตำบลแหลมกลัด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองตราดไปทางทิศใต้ตามถนนสายตราด - คลองใหญ่ ระยะทาง 30 กิโลเมตรโดยประมาณเดิมชาวบ้านเรียกว่า บ้านช่องโจร เพราะมีการปล้น จี้ ฆ่า และเป็นที่พักหลบซ่อนมาช่องสุ่มของพวกโจรผู้ร้าย แต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสจังหวัดตราดเกี่ยวกับกรณีพิพาทดินแดนกับฝรั่งเศส ทรงทราบเรื่องจึงโปรดให้หลวงนาวามาเป็นนายช่องคูแลรักษาความสงบ ประกอบกับบริเวณพื้นที่เป็นแหลมยื่นไปในทะเลจึงเรียกชื่อใหม่ว่า “บ้านแหลมตรัส”

แต่พื้นที่ของแหลมกลัดขณะนั้นยังมีบ้านอยู่กันน้อย เป็นป่าหนาแน่นติดต่อกับภูเขาบรรทัด ล้วนแต่สิ่งมีชีวิตที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ เช่น หมู หมา วัว ควาย จะถูกสัตว์ป่า เสือ มากัดกินอยู่เป็นประจำ คนในพื้นที่ก็ยังคง เสือกัดตาย ต่อมาซื้อบ้านแหลมตรัสจึงเพี้ยน เป็น บ้านแหลมกลัด และเมื่อตั้งตำบลจึงเรียกว่าตำบลแหลมกลัด การตั้งบ้านเรือนของคนแหลมกลัดตอนแรก ๆ นั้นมีอยู่กันไม่มากนัก และมีอาชีพหลักอยู่สองอย่าง ทำประมง และทำนา บ้านของชาวประมงจะตั้งอยู่ริมคลอง เรียกว่าคลองอ่าวระวะ คลองอ่าวระวะมีต้นน้ำมาจากภูเขาบรรทัด น้ำตกสะพานหินไหลผ่าน หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 10 มาออกปากคลองอ่าวระวะหมู่ที่ 1 ซึ่งมีบ้านมากเป็นหมู่บ้านของชาวประมง การปลูกบ้านของชาวประมงส่วนหนึ่งจะอยู่บนบกอีกส่วนหนึ่งจะยื่นลงไปในคลอง ส่วนที่ยื่นลงไปในน้ำเพื่อความสะดวกในการจอดเรือ และปลาที่หาได้นำมาขาย ปลาที่หามาได้ส่วนใหญ่จะทำปลาเค็ม ขายปลาสดได้เป็นส่วนน้อยเพราะมีคนอยู่กันน้อย

การเดินทางไปหมู่บ้านอื่น ๆ ต้องใช้เวลาเพราะต้องไปทางเรือ เรือที่ใช้คือเรือใบแจว หรือพาย ปี พ.ศ. 2480 ได้มีชาวจีนอพยพมาอยู่ที่ปากคลองอ่าวระวะประมาณ 20 ครอบครัวทำให้เกิดมีอาชีพใหม่ เรียกว่าทำโป๊ะ เพราะเดิมคนพื้นบ้านจะทำประมงก็คือตกปลา ลาวปลา ไซเคยเพื่อทำกะปิ การทำโป๊ะจะได้ปลามาก ปลาที่ได้คือปลาทุและยังทำเป็นปลาเค็ม แต่จะมีเรือเมล์จากกรุงเทพ เข้ามารับสินค้าประมาณ 7-10 วัน ครั้นคนพื้นบ้านบางคนมาเริ่มอาชีพทำโป๊ะเพราะสินค้าจะมีเรือเมล์มารับทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น

ปี พ.ศ. 2495-2499 ชาวจีนเริ่มอพยพ ออกไปเหลืออยู่บ้าง 2 - 3 ครอบครัว ที่ตั้งถิ่นฐานเป็นคนพื้นบ้านต่อมา ปี พ.ศ. 2503 เครื่องยนต์เริ่มเข้ามามีบทบาท เรือของชาวบ้านจึงเริ่มใส่เครื่องยนต์แทนการใช้ใบ เรือที่ใส่เครื่องยนต์เดินทางได้ไกลและเร็วทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ เช่น อวนลอย อวนลากตามมายังมีเรือโดยสารเดินทางเข้าตัวจังหวัดทำให้สินค้าซื้อขายง่ายขึ้น การปลูกบ้านที่เคยมุงด้วยจากเปลี่ยนมาเป็นมุงด้วยสังกะสีเพราะสามารถขนถ่ายง่าย ในปี พ.ศ. 2509 มีรถยนต์เดินทางเข้าถึงบ้านแหลมกลัด คนที่มีอาชีพการทำนาจะสร้างบ้านเรือนอยู่ห่างๆกัน จะมีพื้นที่เป็นกลุ่มไม่ไกลจากทะเลมากนักเป็นพื้นที่น้ำกร่อยสำหรับเป็นพื้นที่ทำนา การทำนาของคนสมัยก่อนจะใช้ควายสองตัวเทียมแอกในการไถ คาดและจะมีการเอาแรงกันและกันแทนการจ้างช่วยกันไปช่วยกันมาจนเสร็จเรียบร้อย ปี พ.ศ. 2519 รถไถนาที่ใช้เครื่องยนต์เข้ามาควายที่เคยใช้ไถนาก็ค่อยๆหมดหายไป

4) การศึกษา

1) โรงเรียนประถมศึกษา	3	แห่ง
2) โรงเรียนมัธยมศึกษา(ขยายโอกาส)	2	แห่ง
3) โรงเรียนอาชีวะ	-	แห่ง
4) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	2	แห่ง
5) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	1	แห่ง

แยกรายละเอียด ดังนี้

ระดับก่อนประถมศึกษา (อนุบาล)

ชื่อโรงเรียน	จำนวนนักเรียน(คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
โรงเรียนบ้านคลองประทุน	34	21	55
โรงเรียนวัดแหลมกลัด	28	30	58
โรงเรียนวัดสะพานหิน	24	21	45

ระดับประถมศึกษา

ชื่อโรงเรียน	จำนวนนักเรียน(คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
โรงเรียนบ้านคลองประทุน	116	85	201
โรงเรียนวัดแหลมกลัด	148	119	267
โรงเรียนวัดสะพานหิน	94	110	204

ระดับมัธยมศึกษา(ขยายโอกาส)

ชื่อโรงเรียน	จำนวนนักเรียน(คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
โรงเรียนบ้านคลองประทุน	51	45	96
โรงเรียนวัดสะพานหิน	29	28	57

ชื่อโรงเรียน	จำนวนครู อาจารย์ (คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
โรงเรียนบ้านคลองประทุน	7	10	17
โรงเรียนวัดแหลมกลัด	3	9	12
โรงเรียนวัดสะพานหิน	4	9	13

5) การสาธารณสุข

1) สถานีอนามัย	2	แห่ง
----------------	---	------

- สถานีอนามัยบ้านแหลมกลัด

- สถานีอนามัยบ้านท่าเส้น

2) กองทุนยาและเวชภัณฑ์หมู่บ้าน	5	แห่ง
3) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	5	แห่ง
4) อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ	97.59	แห่ง

6) วัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมและประเพณีที่ดำรงรักษาไว้หรืออนุรักษ์ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนตำบลแหลมกลัด ที่ช่วยกันดำรงรักษาไว้มีหลายอย่างด้วยกัน อาทิ เช่น

- ประเพณีสงกรานต์ จะมีการทำบุญ ก่อพระทราย ปลอยเรือเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ การสงฆ์น้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ และเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน
- ประเพณีลอยกระทง ในบางปีจะมีการจัดการแข่งขันแข่งเรือพายภายในชุมชน การจัดงานลอยกระทง ในตอนกลางคืน มีการลอยกระทง และการจัดมหรสพ เช่น การประกวดนางนพมาศ และมีการลอยกระทงช่วงเที่ยงคืน โดยจะมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์ด้วย
- การแข่งขันสะบ้าล้อ โดยแต่ละหมู่บ้านนำมาแข่งขันกัน
- การตัดบาตรเทโว ซึ่งจะจัดในช่วงหลังวันออกพรรษา คือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งจะพบกับขบวนของ พระ เทพบุตร เทพธิดา นางฟ้า นางสาวรค์ และเปรตอสุรกาย ซึ่งชาวบ้านจะมาร่วมกันตัดบาตรมากมาย

วัฒนธรรมและประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปหรือขาดการสืบทอด

วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนตำบลแหลมกลัดที่ขาดการสืบทอด อาทิ เช่น

สมัยก่อนชุมชนตำบลแหลมกลัดมีอาชีพทำนาจำนวนมาก ช่วงของการดำนาที่ช่วยกันหรือเรียกว่าได้มีการเอาแรงกันในช่วงเกี่ยวข้าวมีการลงแขกเกี่ยวข้าว แต่ปัจจุบันกำลังจะสูญหายไปโดยหันมาใช้เครื่องจักรแทน เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จจะมีการทำขวัญข้าวกัน คือเวลาจะเอาข้าวเข้ายุ้งจะมีการทำขวัญข้าวโดยการร้องเพลงเป็นทำนองก่อนจะเทข้าวจะต้องให้คนปีมะโรงหรือปีมะเส็งโดยมีความเชื่อว่าข้าวจะมีกินพอปีและมีการเช่นไหว้กันทุกปีเป็นประเพณีสืบทอดกันมาแต่ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว

7) ศาสนา ความเชื่อ การเคารพนับถือและสถาบันองค์กรทางศาสนา

ชื่อสถาบันและองค์กร	จำนวน(แห่ง)
วัด	4
-วัดแหลมกลัด	
-วัดประทุน	
-วัดสะพานหิน	
-วัดท่าเส้น	
สำนักสงฆ์	1
-สำนักสงฆ์คลองขวาง	
มัสยิด	-
ศาลเจ้า	2
โบสถ์คริสต์	-

ศาสนาของชุมชนตำบลแหลมกลัดส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ความเชื่อของชุมชนตำบลแหลมกลัด สมัยก่อนส่วนหนึ่งเชื่อว่าผีมีจริงโดยเมื่อสมัยก่อนจะมีการเซ่นไหว้ผีโลง โดยมีเครื่องเซ่นไหว้ทั้งหมดหรือไก่ทั้งตัวเป็น ๆ แล้วมีการร้องเพลงเป็นทำนองเชิญผีเพื่อให้ลงมาเข้าสิงในร่างทรงแล้วก็ถามความเป็นอยู่ของผู้ที่มาเข้าร่างแต่ปัจจุบันเหลือน้อยและในบางพื้นที่ไม่มีแล้ว

8) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

ความสัมพันธ์ของชุมชนตำบลแหลมกลัดสมัยก่อนจะเป็นระบบเครือญาติระบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่นการเอาแรงเกี่ยวข้าว, ดำนา เป็นต้น การเคารพนับถือหรือบนบอบต่อผู้ที่มีอายุมากกว่า แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์บางอย่างได้ลดลงไป เช่น การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และในปัจจุบันนี้มีการรวมกลุ่มกันในชุมชนหลายกลุ่ม โดยตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นกลุ่มสัจจะ กลุ่มแม่บ้าน กองทุนหมู่บ้านฯ ซึ่งถ้าผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จก็จะทำให้ประชาชนในตำบลแหลมกลัดมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

9) ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ ของชุมชน

ระเบียบและข้อปฏิบัติของชุมชนตำบลแหลมกลัดสมัยก่อนคือทำตามผู้นำ สมัยก่อนผู้ใหญ่หรือกำนันจะเป็นผู้ที่เข้าไปในเมืองและนำเอาระเบียบหรือข้อปฏิบัติที่รับมาจากรัฐเอามาใช้ในหมู่บ้าน โดยการสั่งของผู้มีอำนาจ นำมาถือปฏิบัติ

กฎเกณฑ์ของชุมชนคนสมัยก่อนจะสร้างขึ้นมาจากดั่งเช่น ห้ามจุดไฟตะเกียงเป็นเวลานานในตอนกลางคืนเพราะเปลืองมากและโจรผู้ร้ายก็มีมากถ้ามีแสงสว่างจะเป็นที่สนใจของเสือ และพวกโจร

10) การจัดการความขัดแย้ง ความรับผิดชอบ บทลงโทษ และการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย

การจัดการความขัดแย้งสมัยก่อนชุมชนตำบลแหลมกลัดยังเป็นป่าไม่มีผู้คนมาก จะเดินทางเข้าเมืองต้องอาศัยเรือ เมื่อเกิดความขัดแย้งผู้นำในหมู่บ้านจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยและบทลงโทษจะเป็นไปตามกฎของหมู่บ้านถ้าโทษไม่ร้ายแรงก็จะมีบทลงโทษโดยไม่ให้ใครมาคบด้วยหรือเฆี่ยนตี แต่ถ้าเป็นโทษร้ายแรงเช่นการฆ่าคนตาย การปล้น จะมีโทษถึงขั้นยิงถึงดั่งเช่นประวัติของเสือขุนที่เป็นคนมาจากถิ่นอื่น และมาอาศัยอยู่บ้านสองห้องหมู่ที่ 3 แล้วออกปล้นคนในตำบลแหลมกลัดและใกล้เคียง จึงมีการจับตายเกิดขึ้นโดยการนำของนายเสริม ซึ่งเป็นตำรวจอาสาสมัยนั้นเสือขุนถูกยิงตายที่บ้านคลองน้ำดำแล้วนำมาเผาในวันเดียวกันที่บ้านสองห้อง ผู้คนเรียกที่เผาเสือขุนว่าเกาะไ้ฮู่นและปัจจุบันเป็นหมู่บ้านไปแล้ว

11) การปกครอง

ทำเนียบกำนันตำบลแหลมกลัด มีดังนี้

1. นายแพน ประสิทธิ์นาวา	ดำรงตำแหน่งประมาณปี พ.ศ. 2460-2468
2. นายเพิ่ม ประสิทธิ์นาวา	พ.ศ. 2468-2472
3. นายอ้น หาดอ้าน	พ.ศ. 2472-2476
4. นายพล ประสิทธิ์นาวา	พ.ศ. 2476-2484
5. นายหวล กุมมะ	พ.ศ. 2484-2488
6. นายล้วน สุภารัตน์	พ.ศ. 2488-2505
7. นายไฉ อนันต์	พ.ศ. 2505-2518
8. นายบังอร คุ่มชนม์	พ.ศ. 2518-2527
9. นายภิญโญ ตะนาวศรี	พ.ศ. 2527-2530
10. นายมานิตย์ ตั้งบุรสุวรรณ	3 ก.พ.2531 – 15 มี.ค. 2539
11. นายสมคิด ลีอิน	3 พ.ค. 2539 – ปัจจุบัน

ทำเนียบนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแหลมกลัด มีดังนี้

1. นายสมคิด ลีอิน ดำรงตำแหน่งเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2540 – 2 มีนาคม 2542
2. นายประดิษฐ์ คุ่มชนม์ ดำรงตำแหน่งเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2542 – 10 พฤษภาคม 2544
3. นายประดิษฐ์ คุ่มชนม์ ดำรงตำแหน่งเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2544 – ปัจจุบัน

2.3 เศรษฐกิจ

1) อาชีพของประชาชนในตำบลแหลมกลัด

(1) อาชีพเกษตรกรรม	875	ครัวเรือน
(2) อาชีพประมง	585	ครัวเรือน
(3) อาชีพเลี้ยงสัตว์	178	ครัวเรือน
(4) อาชีพค้าขาย	86	ครัวเรือน
(5) รับราชการ	55	ครัวเรือน
(6) รับจ้างทั่วไป	522	ครัวเรือน

2) หน่วยธุรกิจในตำบลแหลมกลัด

(1) โรงแรม	2	แห่ง
(2) ปั๊มน้ำมัน	5	แห่ง
(3) ร้านค้าของชำในหมู่บ้าน	53	แห่ง
(4) ร้านอาหาร	3	แห่ง
(5) ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	1	แห่ง
(6) บ้านเช่า	7	แห่ง

3) การประกอบอาชีพทำนาในอดีตและปัจจุบัน

การประกอบอาชีพทำนาเมื่อครั้งในอดีตส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำกินอยู่ใกล้ทะเลเป็นพื้นที่ที่มีน้ำจืดหรือน้ำกร่อยและเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ซึ่งเหมาะแก่การทำนาโดยชาวบ้านในสมัยก่อนจะใช้ควายหรือกระบือเป็นพาหนะในการไถนา โดยการทำนาในสมัยก่อนชาวบ้านจะใช้วิธีเอาแรงกันระหว่างบ้านใกล้เคียงหรือหมู่บ้านใกล้เคียงชาวบ้านสมัยก่อนจะอาศัยจะอาศัยอยู่กันแบบพื้นที่ใครพื้นที่มันจะกระจายกันอยู่ในการทำนาในอดีตส่วนใหญ่จะทำนาหว่านกันเป็นส่วนใหญ่ และต่อมาก็ทำนาดำกัน

การประกอบอาชีพทำนาในปัจจุบันได้มีการใช้เครื่องจักรกลเข้ามาไถนา หรือแม้กระทั่งเกี่ยวข้าวก็ใช้เครื่องจักรกลเข้ามาเกี่ยวสาเหตุก็คือ ไถนาได้รวดเร็วกว่าใช้ควายหรือกระบือและในการเกี่ยวเกี่ยวก็ใช้เครื่องจักรกลเข้ามาเกี่ยวเพื่อความรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย เนื่องจากค่าแรงงานแพงการทำนาในปัจจุบันจะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าอดีตมากในอดีตไม่มีการใช้ยาฆ่าแมลง แต่ปัจจุบันใช้ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมีมากในการทำนาปัจจุบันการทำนาจึงไม่มีรายได้มากมายนักชาวบ้านเมื่อเสร็จจากการทำนาก็จะเตรียมปลูกพืชสวนครัว และพืชเศรษฐกิจต่อไปเพื่อเสริมรายได้ต่อไป

2.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

1) ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

ตำบลแหลมกลัดเมื่อครั้งในอดีตมีความสมบูรณ์มากไม่ว่าจะเป็นด้านที่ทำกิน ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติชาวบ้านจะอยู่อาศัยกันแบบสงบสุข แต่ปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดินทำกินที่อยู่อาศัย และทรัพยากรธรรมชาติอันเนื่องมาจากประชากรมากขึ้นทรัพยากรลดน้อยลง มีการตัดไม้ทำลายป่าแม่น้ำลำคลองสกปรกเพราะชาวสวนทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำ สำหรับเรื่องที่ดินที่ทำกินก็น้อยลงลง เพราะมีนายทุนเข้ามาถือครองกรรมสิทธิ์ แต่มาตอนนี้เริ่มมีการจัดการได้เพราะมีองค์การบริหารส่วนตำบลและกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมไม่ว่าจะมีการจัดเก็บขยะมูลฝอย ปลูกป่าชายเลนเพื่อทดแทนหรือซ่อมแซมป่าที่ถูกทำลายเพื่อให้มีความสมบูรณ์เหมือนเดิม สำหรับการจัดเก็บขยะมูลฝอยก็เพื่อชาวบ้านจะได้ไม้ทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง ซึ่งอาจก่อให้เกิดน้ำเน่าเสียและการแพร่กระจายพาหะเชื้อโรคต่างๆ รวมถึงสัตว์น้ำวัยอ่อนสำหรับป่าไม้ชายเลนได้มีชาวบ้าน เยาวชนและหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ซึ่งป่าชายเลนที่ปลูกหรือซ่อมแซมขึ้นมานั้นเป็นประโยชน์กับชาวบ้านเป็นอย่างมากเพราะเป็นสถานที่เพาะพันธุ์สัตว์น้ำได้เป็นอย่างดีเช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และสัตว์อื่นๆ จึงเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านของตำบลแหลมกลัดและชาวบ้านตำบลข้างเคียงอีกด้วย

2) ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

- (1) หาดทราย 9 แห่ง ได้แก่ หาดทรายเงิน(มุกเมฆ),หาดลานทราย,หาดทรายแก้ว,หาดทับทิม,หาดพลอยแดง,หาดมุกแก้ว,หาดทรายงาม,หาดทรายเงิน,หาดพระชนก
- (2) น้ำตก 2 แห่ง ได้แก่ น้ำตกสะพานหิน,น้ำตกท่าเส้น
- (3) อนุสรณ์สถานเขาล้าน 1 แห่ง

บทที่ 3

ผลการดำเนินกิจกรรม

ตามที่ทีมวิจัยได้จัดทำโครงการเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาค (สกว. ภาค) และได้รับอนุมัติงบประมาณเรียบร้อยแล้วนั้น ทางทีมวิจัยจึงเริ่มดำเนินการตามแผนกิจกรรมที่กำหนดไว้ดังนี้

3.1 การประชุมวางแผนเตรียมทีมวิจัย

1) วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วิธีการและกิจกรรมร่วมกัน
- (2) แบ่งกลุ่มเตรียมทีม
- (3) เพื่อร่วมกันกำหนดเนื้อหา เตรียมเครื่องมือ เก็บข้อมูล

2) ผู้เข้าร่วมเวที

(1) ทีมวิจัย	9 คน
(2) ที่ปรึกษา	2 คน
(3) ผู้สังเกตการณ์	1 คน
(4) เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก	2 คน
รวม	14 คน

3) วิธีการ

- (1) ใช้การพูดคุยทำความเข้าใจโครงการ
- (2) แจกแจงเอกสารรายละเอียดโครงการวิจัยให้กับทุกคน
- (3) ระดมความคิดร่วมกันในการดำเนินงาน

4) ผลที่เกิดขึ้น

เมื่อจัดการประชุมขึ้น ก็นำเอกสารหรือโครงร่างให้ผู้ร่วมทีมวิจัยได้ศึกษารายละเอียดอีกครั้ง จากคณะทีมวิจัยได้หมด ทำการจัดตั้งคณะกรรมการภายในทีมวิจัย ซึ่งผลการจัดตั้งมีดังนี้

นายไพวัลย์ สื่อน	หัวหน้าโครงการ
นายหอม ประสิทธิธนา	รองหัวหน้าโครงการ
นางสาวโสภา ตะนาวศรี	เลขานุการ
นายประสิทธิ์ หนองกลม	ผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวสุนทรี แสงศักดิ์ดา	เหรัญญิก
นางนงคณี สฟโชค	ผู้ช่วยเหรัญญิก

เมื่อได้คณะกรรมการในทีมวิจัยแล้ว นายไพวัลย์ สีนัน หัวหน้าโครงการ กล่าวถึงการจัดทำโครงการฯ ซึ่งทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ คือเพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากหอยขาวในอดีตและปัจจุบันเพื่อศึกษาสถานการณ์ สภาพการเปลี่ยนแปลง และสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของหอยขาว เพื่อศึกษาหาแนวทางการอนุรักษ์หอยขาวและการนำไปใช้ประโยชน์ของชุมชน โดยใช้ทุนเดิมทางสังคม

จากการทำวิจัยนั้นชาวบ้านในชุมชนก็มีบางส่วนที่เข้าใจในการทำวิจัยแต่บางส่วนก็ไม่เข้าใจ ซึ่งทีมวิจัยจึงช่วยกันคิดว่าถ้าทำวิจัยแล้วจะพบกับคำถามแบบใดบ้าง

คำถามที่คิดว่าจะเจอในการออกสำรวจข้อมูลงานวิจัย

- (1) จะทำไปทำไม?
- (2) ทำงานกันจริงแค่ไหน?
- (3) ระยะเวลาในการทำงาน
- (4) บ้างหรือจะทำอะไรกัน?
- (5) ทำแล้วได้อะไร
- (6) เก็บข้อมูลไปทำอะไร
- (7) เก็บข้อมูลอย่างไร
- (8) จะทำเพื่อใคร
- (9) จะได้เรื่องใหม่

คำตอบ

- (1) เพื่อศึกษาชีวิตของหอยขาว/หาทางป้องกัน
- (2) อยู่ที่ใจรัก/อยู่ที่ชาวบ้านจะร่วมมือหรือเปล่า
- (3) 6 เดือนแรก ทดลองหาข้อมูล
- (4) แก้โดยจัดเวทีชี้แจง
- (5) รู้วิถีชีวิต รู้วงจรชีวิต รู้คุณค่า
- (6) สอบถาม - ผู้อาวุโสในชุมชน -คนทำอาชีพประมง -คนในพื้นที่ -หน่วยงานในชุมชน (ประมง, โรงเรียน, วัด)
- (7) ทำเพื่อชุมชน
- (8) ได้

3.2 เวทีชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการและทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

1) วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการ แนวคิดหลักการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- (2) ชี้แจงพื้นที่ศึกษาและประเด็นศึกษาให้ชุมชนได้รับทราบ
- (3) สร้างความเข้าใจว่าชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยนี้ได้อย่างไร

2) ผู้เข้าร่วมเวทีชี้แจง

หมู่บ้าน 1 60 คน

หมู่บ้าน 2 50 คน

หมู่บ้าน 10 50 คน

หมู่บ้าน 3 15 คน

รวม 175 คน

ทีมวิจัย + ที่ปรึกษา 23 คน

รวมทั้งสิ้น 198 คน

โดยมีความหลากหลายของผู้เข้าร่วมประชุม ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เยาวชน

ผู้สูงอายุ

หน่วยงาน ได้แก่ อบต. อนามัย

3) วิธีการ

- (1) ทำหนังสือเชิญ บอกเอง หอกระจายข่าว

โดยแบ่งหน้าที่เชิญผู้เข้าร่วมประชุม ดังนี้

หมู่บ้าน 1 คุณโสภา

หมู่บ้าน 2 คุณคมสันต์

หมู่บ้าน 3 คุณหอม

หมู่บ้าน 10 คุณจำลอง

หน่วยงานอื่นๆ คุณไพวัลย์

- (2) ผู้ประสานงานเรื่องสถานที่ มอบให้ นายจำลอง ประสิทธิโนวา รับผิดชอบ
- (3) พุดคุยชี้แจงทำความเข้าใจโครงการ
- (4) แจกแผ่นพับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ (เอกสารคู่มือได้จากภาคผนวก)

4) ผลที่เกิดขึ้น

เวทีนี้ถูกจัดขึ้นเวลากลางคืน 18.30 น. เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างเว้นจากการทำงานแล้ว ณ วัดแหลมกลัดเมื่อผู้เข้าร่วมประชุมลงทะเลเป็นเรียนร้อยแล้ว (พร้อมแจกเอกสารแผ่นพับ และอาหารว่าง) นายหอม ประสิทธินาวา ผู้ดำเนินรายการเชิญ นายประดิษฐ์ คุ่มชนม์ นายก อบต. กล่าวเปิดเวทีชี้แจง นายกรณ์ มีคร และนางสาวขวัญจิต มณีฉาย ชี้แจงเกี่ยวกับคำว่า สกว. และบทบาทของ สกว. ต่อจากนั้นนายหอมแนะนำทีมวิจัยที่ปรึกษาและเจ้าหน้าที่ของ สกว. รวมทั้งสิ้น 25 ท่าน จากนั้นก็เชิญหัวหน้าโครงการ นายไพวัลย์ ลีอิน ชี้แจงเกี่ยวกับ

(1) ความเป็นมา

- พื้นที่ดำเนินการ
- ระยะเวลาในการดำเนินงาน
- งบประมาณ
- ผู้สนับสนุนโครงการ
- นำทีมวิจัย + ที่ปรึกษา

(2) วัตถุประสงค์

(3) แนวคิด หลักการในการวิจัย

(4) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- การทำวิจัยนี้ทำไปแล้วจะได้อะไร
- ถ้าไม่ทำจะเป็นอย่างไร
- ทำไมต้องให้ชุมชนเข้าร่วมด้วย

(5) แจ้งเรื่องงบประมาณ

ความเข้าใจของชาวบ้านในการมาประชุม

1. ได้ความรู้เรื่องหอยขาว
2. หาแนวทางอนุรักษ์หอยขาว

3.3 การศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยร่วมกับชุมชน และจัดเวทีกลุ่มย่อยเพื่อวิเคราะห์ ข้อมูลร่วมกัน

1) วัตถุประสงค์

เพื่อเก็บข้อมูลด้านวิถีชีวิตชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม

2) กลุ่มเป้าหมาย

- (1) ผู้สูงอายุ
- (2) คนทำอาชีพประมง
- (3) คนในพื้นที่
- (4) เยาวชน

3) วิธีการ

- (1) วางแผนกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล
- (2) ใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล

4) ผลที่เกิดขึ้น

(1) ทีมวิจัยแยกย้ายกันสอบถามกลุ่มเป้าหมาย โดยทีมวิจัย 1 คน สอบถามเป้าหมาย 1 หรือ 2 คน โดยจดใส่สมุดของแต่ละคนไว้ การสอบถามจะใช้คำถามที่เหมือนๆ กันที่ได้จัดทำไว้ ดังนี้

รายละเอียดในการเก็บข้อมูล

1. คุณทราบประวัติความเป็นมาของตำบลแหลมกลัดหรือไม่ และอย่างไร
2. คุณรู้จักหอยอะไรบ้างในชุมชน และเคยนำหอยมาใช้ประโยชน์อะไรบ้าง
3. คุณเคยเห็นและรู้จักหอยขาวหรือไม่
 - ถ้าเคยเห็นคุณเคยพบที่ไหน
 - เคยพบเมื่อไร
 - หอยขาวมีลักษณะอย่างไร
4. คุณทราบหรือไม่ว่าในช่วงไหนที่หอยขาวมีจำนวนมากที่สุด และตัวใหญ่ที่สุด
5. คุณทราบหรือไม่ว่าพื้นที่ที่มีหอยขาวชุกชุมห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณเท่าไร
6. คุณเคยเก็บหอยขาวหรือไม่
7. คุณมีวิธีการเก็บหอยขาวมาจากทะเลโดยใช้เครื่องมืออะไร
8. คุณเก็บหอยขาวมาเพื่อทำอะไร
 - ถ้าเก็บมาขายคุณขายได้กี่โลกรัมละเท่าไร
 - นำหอยที่เก็บได้ไปขายอย่างไร
9. คุณทราบไหมว่าหอยขาวกินอะไรเป็นอาหาร และดำรงชีวิตอยู่อย่างไร

10. คุณทราบหรือไม่ว่ามีปัจจัยอะไรที่มีผลกระทบกับหอยขาว ซึ่งมีผลให้ปริมาณหอยขาวลดลง
11. คุณมีความคิดเห็นอย่างไร ถ้าจะมีการออกกฎข้อบังคับในการเก็บหอยขาว
12. คุณคิดว่าคุณจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หอยขาวได้อย่างไร
13. ถ้านำเอาการอนุรักษ์หอยขาวเข้าสู่สถานศึกษาเพื่อพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น คุณเห็นด้วยหรือไม่
13. คุณทราบไหมว่าหอยขาวมีคุณค่าทางโภชนาการอย่างไรบ้าง
14. คุณคิดว่าหอยขาวนำไปแปรรูปได้อย่างไรบ้าง
15. ถ้าคุณเคยรับประทานหอยขาว แล้วมีอาการ หรือผลข้างเคียงหรือไม่ อย่างไร
16. คุณเห็นด้วยหรือไม่ ที่มีทีมวิจัยทำโครงการ”การศึกษาด้านการอนุรักษ์หอยขาว เพื่อหา
17. แนวทางการอนุรักษ์ การวางแผนร่วมกันและใช้ประโยชน์จากหอยขาวอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแหลมกลัด อตอ เมือง จังหวัดตราด
18. คุณเคยเก็บหอยขาวและมีวิธีการอย่างไรในการเก็บหอยขาวเป็น ๆ ไว้กินได้นาน ๆ คุณเคยเห็นหอยขาวและคิดว่าหอยขาวชอบอยู่ในสภาพพื้นที่แบบไหน
19. คุณมีข้อเสนอแนะ หรือข้อคิดเห็นอย่างไรบ้างเกี่ยวกับหอยขาว

(2) เมื่อสอบถามเสร็จก็จะเชิญผู้เข้าร่วมประชุมร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลร่วมกัน

โดยการจับเก็บข้อมูลนี้จะเริ่มจากผู้สูงอายุก่อน

5) ผลสรุปการเก็บข้อมูล

จากข้อมูลดังกล่าว ยังมีบางส่วนที่ได้รับจากการสอบถามหรือสัมภาษณ์แล้วมาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นต่างๆ คือ

5.1) ธรรมชาติและชีวิตของหอยขาว

- หอยขาวสามารถย้ายที่อยู่ได้
- หอยขาวยุคก่อนจะมีลำตัวใหญ่ เรียกว่า หอยขาวเปลือกบาง
- อายุของหอยขาวประมาณ 3 - 4 ปี
- หอยขาวจะตายก็ต่อเมื่อมีฝนตกมาก น้ำจืด
- การเกิดของหอยขาวจะเกิดช่วงปลายเดือนสิงหาคม ถึงเดือน กันยายน จะมีลำตัวขนาดเมล็ดข้าวสาร

5.2) การใช้ประโยชน์จากหอยขาวของชาวบ้าน

- หอยขาวทำอาหารได้หลายชนิดมาก เช่น ผัดกระเพรา, ยำ, และอาหารคาวทุกชนิดนำไปแปรรูป เช่น ทำหอยเปรี้ยว, หอยสามรส, หอยอบสมุนไพร ฯ

5.3) การจัดการและการอนุรักษ์หอยขาวของชาวบ้าน

- อยากรักษาพันธุ์หอย ซึ่งสูญพันธุ์ไปจากโขดหอยแหลมกลัดแล้วทำอย่างไรจะไม่ให้หอยขาวและหอยอื่นๆ ที่เหลืออยู่ สูญพันธุ์ไป เช่น หอยหวาน
- โบราณห้ามไม่ให้ฆ่าเหี้ย หรือตะแกรง ที่ทำจากเหล็กไปเป็นเครื่องมือในการเก็บหอย
- สมัยก่อนห้ามใช้คันเหี้ย เครื่องมือไถนา เช่น หัวหมู เพราะจะทำให้หอยสูญพันธุ์
- อยากรักษาแต่ตัวโตๆ

3.4 ศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ดำเนินการวิจัยและพื้นที่ใกล้เคียง

1) วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อทราบสภาพและสถานการณ์ของหอยขาวในปัจจุบัน
- (2) เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนสอบถามและดึงความร่วมมือจากกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพ

2) พื้นที่การศึกษา

หมู่ 1 ด้านฝั่งทะเล

หมู่ 2 หาดลานทราย

หมู่ 10 หาดมุกเมฆ หาดทรายเงิน

3) วิธีการ

จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับหอยขาวในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

- (1) ปริมาณ
- (2) ขนาด
- (3) การเปลี่ยนแปลง
- (4) ผลกระทบ
- (5) พื้นที่ (ที่อยู่)
- (6) ลักษณะของหอย
- (7) หอยชนิดอื่นๆ
- (8) ฯลฯ

4) ผลที่เกิดขึ้น

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่ดำเนินการวิจัย คือ พื้นที่หมู่ 1 ด้านฝั่งทะเล, หมู่ 2 หาดลานทราย และ หมู่ 10 หาดมุกเมฆ, หาดทรายเงิน แต่ในการเก็บข้อมูลทั้ง 3 พื้นที่นี้ จะเก็บพื้นที่ หมู่ 2 หาด

ลานทรายมากที่สุด เพราะเป็นแหล่งที่มีหอยขาวมาก และมีผู้เก็บขายในแต่ละปีจำนวนมาก ทีมวิจัยและเจ้าหน้าที่ของ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคตะวันออก (สกว.) มาพร้อมกันที่บ้านปากคลอง- อ่าวระวะเพื่อลงเรือหางยาว ซึ่งทีมวิจัยได้ชี้แจงถึงพื้นที่หอยขาวโดยเฉพาะบริเวณที่มีหอยขาวชุกชุม ได้มีการลงไปเก็บหอยขาวด้วย เริ่มจากพื้นที่

หมู่ 1 พื้นที่นี้เป็นทะเลที่มีร่องน้ำ (พื้นบ้านเรียกว่าปากร่อง) คั่นกลางอยู่เป็นทางไปสู่ลำคลองในหมู่บ้าน ทั้ง 2 ฝั่ง มีหอยขาวอาศัยอยู่ พื้นที่ หมู่ 10 เป็นพื้นที่หอยขาวที่เรียงชายฝั่งทะเล มีหอยขาวอาศัยอยู่ตลอด แต่บางที่มีปริมาณหอยขาวมาก บางที่มีปริมาณหอยขาวน้อย และนอกจากนั้น ยังได้ให้เจ้าหน้าที่ดูหอยประเภทอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย เช่นหอยพอก, หอยจี๋ค้อน(ซ็อน), หอยจิ้งก เป็นต้น และดูป่าโกงกางในบริเวณนั้นควบคู่ไปด้วย และใน

พื้นที่หมู่ที่ 2 ในบริเวณพื้นที่หาดลานทราย ซึ่งเป็นพื้นที่เรียงชายฝั่งทะเล แต่ในบริเวณใกล้เคียงมีทางน้ำไหลหรือลำคลองอยู่ด้วย ในการสำรวจครั้งต่อไปจะสำรวจในพื้นที่ดังกล่าวข้างต้น เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงหรือความแตกต่างของหอยขาวในแต่ละพื้นที่

พื้นที่หมู่ 10 พบว่าหอยขาวของพื้นที่ หมู่ 10 ช่วงปากคลองเจ๊กเล็กชุกชุมมากเป็นเนื้อที่ประมาณ 1 กิโลเมตร ตามแนวชายหาดและลึกประมาณ 700 เมตรจากฝั่งลงไป ลักษณะของพื้นที่จะเป็นร่องน้ำเรือเข้าออกเป็นปากคลองอีกแห่งหนึ่งของคลองสะพานหินและคลองน้ำดำ ช่วงหน้าฝนน้ำจืดจะไหลผ่านทั้งน้ำจากน้ำตกสะพานหิน และน้ำในคลองน้ำดำ ทั้งสองฝั่งหอยขาวจะชุกชุมมาก ทางทิศตะวันออกจะพบหอยขาวซึ่งเป็นหอยใหญ่ได้ขนาด หอยขาวขนาดกลางและหอยขาวขนาดเล็กจะน้อย หอยขาวเกิดช่วงประมาณเดือนสิงหาคมตัวจะเล็ก ด้านทิศตะวันตกหอยขาวก็ชุกชุมเช่นกัน และจะมีหอยขาวตัวเล็กอยู่มาก ซึ่งตัวจะเล็กกว่าหอยขาวทางบ้านแหลมกลัด

หมู่ 1 จะเป็นร่องน้ำเรือเข้าออกปากคลอง - อ่าวระวะ ทางทิศตะวันออกเนื้อที่ประมาณ 1 กิโลเมตร เรียงชายฝั่ง ลึกประมาณ 700-800 เมตร หอยขาวจะหนาแน่นมากเช่นกัน แต่ในแนวนี้จะมีหอยขาวตัวเล็กซึ่งเข้าใจว่าคงเป็นหอยเกิดประมาณเดือนสิงหาคม ชุกชุมมากตามแนวร่องน้ำและมีหอยขาวขนาดใหญ่ปนอยู่บ้างแต่ไม่หนาแน่นมากนัก

จากการลงพื้นที่สำรวจหอยขาวหมู่ที่ 2 มีขนาดตัวหอย 3.5 เซนติเมตร และมีตัวขนาด 4 เซนติเมตร ปะปนอยู่บ้างแต่ไม่หนาแน่นมีประชาชนลงมาเก็บเป็นจำนวนมากประมาณ 200 – 300 คน เป็นคนในตำบลแหลมกลัดและต่างถิ่นก็มาเก็บหอยอยู่ในช่วงกลางของพื้นที่ ซึ่งเป็นแหลมที่หอยขาวชุกชุมและหอยปนกันอยู่ท่าออกนอกอีกจะเป็นหอยขนาด 4 เซนติเมตร แต่ไม่ชุกชุมส่วนมากชาวบ้านที่ทำอาชีพค้าหอยขายเป็นอาชีพจะมากับช่วงข้างนอกนี้เพราะตัวใหญ่ผ่าง่าย

สอบถามชาวบ้านบอกว่าตอนนี้ มีคนเก็บได้วันละ 200 – 250 กิโลกรัม ขายเปลือกกิโลกรัมละ 1 บาท มีชาวบ้านบางคนใช้เครื่องทุ่นแรงเช่นคราดแต่ก็มีไม่มากนักส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านต่างถิ่นอื่นที่ไม่รู้ว่าในพื้นที่ส่วนใหญ่เขาไม่ใช้เครื่องทุ่นแรงกัน หอยขาวปีนี้จะไม่หนาเหมือนปีก่อน

พื้นที่หมู่ 1 มีหอยขาวขนาด 3.5 เซนติเมตร อาศัยอยู่สองฝากคลองอย่างหนาแน่นแต่พื้นที่ไม่กว้าง และไม่มีคนเก็บขาย

พื้นที่หมู่ 10 คลองเจ็กเล็กมีหอยขาวขนาด 3 เซนติเมตร อาศัยอยู่สองฝากคลองและในคลองนั้น ยังคงมีอยู่หนาแน่นมีประชาชนเก็บอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก และไม่พบหอยตายมากขึ้นเพราะเข้าช่วงหน้าฝน

3.5 ทีมวิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกัน

1) วัตถุประสงค์

(1) เพื่อศึกษาทบทวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหอยขาว และสืบค้นหาสาเหตุของ ปัญหาในรอบด้าน

(2) เพื่อสรุปข้อมูลจากการเก็บข้อมูลที่ผ่านมามาเตรียมนำเสนอในเวทีประชุมชาวบ้าน อีกครั้ง

2) กลุ่มเป้าหมาย

(1) ทีมวิจัย

(2) เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก

(3) คนในพื้นที่

รวม 18 คน

3) วิธีการ

(1) นำข้อมูลที่ได้จากการสอบถามและลงพื้นที่เก็บข้อมูลมาวิเคราะห์และแลกเปลี่ยน ประสพการณ์ร่วมกันโดยแยกเป็นประเด็น

4) ผลที่เกิดขึ้น

การนำเสนอข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์นั้น เพื่อศึกษาทบทวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหอยขาว และสืบค้นหาสาเหตุของปัญหาในรอบด้าน และเพื่อสรุปข้อมูลจากการเก็บ ข้อมูลที่ผ่านมามาเตรียมนำเสนอในเวทีประชุมชาวบ้านอีกครั้ง โดยข้อมูลที่เก็บมานั้นเป็นข้อมูลที่ได้จาก ความเข้าใจของชาวบ้านหรือเป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจจะได้จากความคิดที่หลากหลายออกไป ซึ่งอาจไม่ เหมือนข้อมูลที่ได้โดยการวิจัยมาใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เข้าร่วมด้วย

4.1) ข้อมูลเกี่ยวกับหอยขาว

(1) หอยขาวในอดีต หอยขาวที่รู้จักกันในชุมชนมานานกว่า 150 ปี (จากคำบอกเล่าของผู้ อาวุโสภายในชุมชน) โดยในอดีตชาวบ้านจะเก็บหอยขาวเพื่อเอาไว้กินเอง หรือแปรรูปเป็นหอยเปรี้ยว แลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น โดยลักษณะของหอยขาวจะมีสีน้ำตาล ขาว เขียว เหลือง สีทอง แตกต่างกันไป และมีทั้งลักษณะที่เป็นตัวกลมๆแบนๆ

หอยที่พบในแหลมมกลัดนั้น ไม่ได้มีเพียงหอยขาวอย่างเดียว แต่ยังมีหอยชนิดต่างๆ อีกมากมาย เช่น หอยจับแฉก หอยหลอด หอยหวาน หอยแครง หอยปากเปิด หอยพอก หอยนางรม หอยคัน หอยตะพง หอยจี๋ค้อน(ซ้อน) หอยฉลอม หอยปากม่น หอยนิ หอยแมลงภู่ หอยตาโกรม และ หอยเสฉวน เป็นต้น ซึ่งหอยบางชนิดก็ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว เช่น หอยหวาน

ชาวบ้านมักจะเก็บหอยขาวกันในช่วงเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม ของทุกปี โดยเก็บได้ในระยะห่างจากฝั่ง ประมาณ 20 เมตร และมักจะเก็บกันในช่วงน้ำขึ้น เพราะจะไม่มีทรายในตัวหอย เมื่อเก็บมาแล้วถ้าไม่ประกอบอาหารรับประทานเลย ก็จะมีการถนอมอาหารโดยการนำไปต้มทั้งเปลือก แล้วแกะเนื้อหอยไปตากแดดไว้ประกอบอาหารต่อไป (หอยตากแห้ง) หรือไม่ก็ใช้วิธีนำหอยวางไว้บนไม้ไม่ให้ทับกัน วางไว้ในที่ร่ม แล้วเอาผ้าทะเลรดอยู่บ่อยๆ ก็จะสามารถเก็บหอยไว้ได้ประมาณ 3 – 5 วัน

4.2) หอยขาวในปัจจุบัน

- **พื้นที่พบหอยขาว** พื้นที่ หมู่ 2 หาดลานทราย ไปทางทิศตะวันตกไกลประมาณ 200-500 เมตร พบลูกหอยขนาดเล็กอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก และลงอีกประมาณ 700-1,000 เมตร พบหอยขาวทั้งตัวเล็กและตัวใหญ่ เป็นพื้นที่กว้างมีหอยขาวอาศัยอยู่หนาแน่นมาก

พื้นที่หมู่ 1 ปากคลองอ่าวระวะ ทางตะวันออก เนื้อที่ประมาณ 1 กิโลเมตร เรียบชายฝั่งและลึกประมาณ 700-1,000 เมตร พบหอยขาวหนาแน่นมากแต่จะเป็นหอยตัวใหญ่และทางร่องน้ำไปทางตะวันออกอีกประมาณ 700 เมตร จะพบหอยเล็กซึ่งหนาแน่นมาก

พื้นที่ หมู่ 10 ช่วงปากคลองเจ๊กเล็ก เป็นพื้นที่ประมาณ 1,000 เมตร ตามแนวชายหาดและลึกลงประมาณ 700-800 เมตร ตามแนวปากคลองทางตะวันออก พบหอยขาวซึ่งมีขนาดใหญ่ชุมมาก และเรียบริมคลองทางตะวันตกพบหอยเล็ก ๆ ซึ่งหนาแน่นแต่ตัวจะเล็กกว่าทางปากคลองและทางหาดลานทราย (ดูภาพ 2.1 ประกอบ)

● **วิถีชีวิตของหอยขาว**

- การดำรงชีวิตของหอยขาว หอยขาวจะอาศัยอยู่ในพื้นทราย ที่มีน้ำขึ้นน้ำลง อยู่ห่างจากชายฝั่งตั้งแต่ 20 เมตร ถึง 1,500 เมตร
- เริ่มเกิดปลายเดือนสิงหาคม ต้นเดือนกันยายน
- หอยขาวชอบอยู่พื้นที่ที่ทรายหรือเลนปนทราย ไม่ค่อยพบในพื้นที่เลนล้วน ๆ
- จากการสอบถามข้อมูลทราบว่าหอยขาวกิน ตะไคร่น้ำ แพลงตอน สาหร่าย ละอองน้ำ
- ลักษณะของหอยขาว ตัวกลมแบนมีสีขาว สีเหลือง สีน้ำตาล และสีทอง
- หอยขาวมี 2 ชนิด หอยขาวเปลือกบางและหอยขาวที่เก็บกันอยู่ในปัจจุบัน หอยขาวเปลือกบางจะพบในพื้นที่หมู่ 6-9 ส่วนหอยขาวที่เก็บขายในปัจจุบัน คือ หมู่ 2 หมู่ 1 และหมู่ 10

- **การใช้ประโยชน์ของหอยขาว**

- เอาไว้ประกอบอาหาร เช่น ผัดกระเพรา, ยำ, และอาหารคาวทุกชนิด นำไปแปรรูป เช่น ทำหอยเปรี้ยว, หอยสามรส, หอยอบสมุนไพร ฯ
- เนื้อหอยขาวนำมาขายให้ผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้ง กิโลกรัมละ 25-30 บาท
- หอยขาวนำไปขายให้พ่อค้าเพื่อส่งโรงงาน ปีละประมาณ 700-1,000 ตัน กิโลกรัมละ 1-2 บาท
- เปลือกหอยขาวนำไปใช้ในการทำเป็นปูนขาว และนำไปประดิษฐ์ของตกแต่งบ้านเป็นต้น

- **ปริมาณของหอยในปัจจุบัน**

- หมู่ 2 หอยขนาด 58 ตัว/กิโลกรัม
- เมื่อนำหอยเปลือก 3 กิโลกรัม มาผ่าแกะเนื้อจะได้ 3.9 ชีด
- หมู่ 10 หอยขนาด 64 ตัว/กิโลกรัม
- เมื่อนำหอยเปลือก 3 กิโลกรัม มาผ่าแกะเนื้อจะได้ 3.2 ชีด

4.3) ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับหอยขาว

(1) การเก็บหอย

- เก็บหอยตัวเล็ก (เล็กกว่า 3.3 เซนติเมตร)
- เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บ เพราะจะทำให้หอยชนิดอื่นตาย เช่น คราด กรงเหล็ก

(2) มลพิษ

- น้ำเสียจากแหล่งน้ำในคลองต่างๆ
- น้ำมัน
- ตะกอนดินจากเหมืองแร่
- น้ำเสียจากภาคเกษตรกรรม (ปนเปื้อนยาปราบศัตรูพืช)

4.4) แนวทางการอนุรักษ์

คนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ เพราะตระหนักเห็นว่าปริมาณของหอยขาวเริ่มลดลง อีกทั้งมีนายทุนเข้ามาทำการเก็บไปครั้งละมากๆ แบบมีเท่าไรเอาหมด (ตัวเล็กตัวน้อย) ทำให้วงจรชีวิตของมันขาดช่วง พร้อมทั้งต้องการขยายแนวคิดแนวคิดการอนุรักษ์ให้กับเยาวชนในพื้นที่ด้วยพร้อมทั้งจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน โดยทำเป็นป้ายคำขวัญ ซึ่งช่วยกันคิดขึ้นดังต่อไปนี้

- ทรัพยากรธรรมชาติ ของแหลมกลัดมีมาก อิ...
- หอยยังเล็กอยู่ช่วยดูแลหน่อย

- อนุรักษ์ปูแสมล้างไข่ ผลพลอยได้ของชุมชน
- แหลมกลัดขาดหอยเราต้องหอยตลอดชาติ
- เข้ามาร่วมอนุรักษ์หอยขาวกันเถอะ
- หนูหอยเด็กยังเล็กอยู่ โปรดปล่อยหนูให้เติบโตใหญ่
- หอยมากหลายถ้าหมดไปเสียดยแยะ อี
- หอยหมดไปจะเอาอะไรมางม
- หอยหวานหมดไปน่าเสียดายไหมหนอ
- อย่าคุนหนูเลยหนูยังไม่เคยโต

3.6 เวทีประชาคมชาวบ้าน เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

1) วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อนำข้อมูลที่เก็บได้มาชี้แจงสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลในอดีต
- (2) เพื่อทราบผลการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาในทุกกิจกรรม
- (3) เพื่อให้ชาวบ้านและหน่วยงานร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยน พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นร่วมกัน
- (4) เพื่อนำเสนอชี้แจงข้อมูลที่ทีมวิจัยรวบรวม
- (5) เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ
- (6) เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์หอยขาวและการนำไปใช้ประโยชน์ โดยชุมชนมีส่วนร่วม

การจัดการประชุมครั้งที่ 1 “ประชุมเสวนาทรัพยากรธรรมชาติและหอยขาวครั้งที่ 1”

2) ผู้เข้าร่วมประชุม

(1) ทีมวิจัย	15 คน
(2) สมาชิก อบต.	10 คน
(3) องค์การการศึกษา	10 คน
(4) ชาวบ้าน	30 คน
(5) เยาวชนในพื้นที่	40 คน
(6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	5 คน (กรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)
(6) ทีมวิจัยเปรี๊น	5 คน

รวม 115 คน

3) วิธีการ แบ่งกลุ่มระดมความคิดรูปแบบการประชุม (31/01/47)

(2) แหล่งอาศัยของหอยขาวเคยมีอะไรอาศัยอยู่บ้างและอะไรสูญพันธุ์ไปแล้วจากผลกระทบอะไร

2.1) ปลา ปู กุ้ง/สูญพันธุ์ หอยหวาน /จากมนุษย์

2.2) ปลา หอยหวาน ปู สูญพันธุ์ เพราะมนุษย์ทำให้แม่น้ำเน่าเสีย และภัยทางธรรมชาติ

สารเคมีที่ใช้ในการทำการเกษตร

2.3) แมงกะพรุน / เพราะน้ำเน่าเสีย

2.4) หอยหลอด / หอยหวาน / มนุษย์ใช้ปูนขาวหวาน

2.5) หนับทับ / หอยหวาน / คนใช้เสียมขุด

2.6) กุ้ง, ปู, ปลา,สาหร่าย / หอยหวาน / จากมนุษย์

สัตว์ และพืชน้ำ, หอยหวาน / มลภาวะ

(3) อยากให้หน่วยงานใดเข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมอย่างไร

3.1) โรงเรียนมีการอนุรักษ์หอยขาว

3.2) นายก ออกกฎในการเก็บหอยขาว

3.3) วัดแหลมกลัด, อบต.

3.4) ให้ อบต.หาคนซื้อหอย

3.5) นายกรัฐมนตรี / ช่วยออกกฎหมายให้ไม่เก็บหอยขาวตัวเล็ก ๆ

3.6) กรมประมงเพื่อไม่ให้ทิ้งขยะลงแม่น้ำ

3.7) ออกข้อบังคับให้ชัดเจน (วิธีการเก็บ)

3.8) ทุกหน่วยงานควรให้การสนับสนุน เพราะเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่า

3.9) อบจ. / อบต. / กรมประมง / สกว. / เข้ามาจัดการตั้งกลุ่มด้วย

3.10) บุคคลในท้องถิ่น / องค์กรในท้องถิ่นร่วมกันใช้และอนุรักษ์อย่างเห็นคุณค่า

(4) การโปรโมทเป็นแหล่งท่องเที่ยวเราควรจะทำอย่างไร

4.1) ประชาสัมพันธ์

4.2) การจัดงานประเพณีงมหอย

4.3) ประชาสัมพันธ์โดยการออกข่าว

4.4) ออกทีวี, หนังสือพิมพ์, ใบปลิว

4.5) เผยแพร่

4.6) อธิบายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่

4.7) เชิญชวนทุก ๆ คนบริเวณใกล้เคียง

4.8) ทำใบปลิวประชาสัมพันธ์ สถานที่ของตำบล แจ้งให้ทุกองค์กรและภาครัฐทั้งประเทศ

4.9) ปากต่อปาก

4.10) Internet

โดยรวม ใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ โดยวิธีการต่าง ๆ

- ปากต่อปาก
- โบชัวร์
- หนังสือพิมพ์
- โฆษณา ทิว
- งานประจำปี
- Internet

(5) การบรรจุให้เป็นหลักสูตร ท้องถิ่นควรเป็นแบบใด

5.1) ให้คนในท้องถิ่นที่มีความรู้มาเป็นวิทยากรจัดทำ ปรัชญาชาวบ้านที่มีความรู้ เรื่องยาสมุนไพร วิธีการทำหอยเปรี้ยวในนักเรียนหรือเยาวชนได้เรียนรู้ขั้นตอนการผลิต วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น เยาวชนก็จะมีความภูมิใจในทรัพยากรของท้องถิ่นตัวเอง

5.2) ให้นักเรียนเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติจริง

5.3) ให้คนในท้องถิ่น ช่วยกันอนุรักษ์หอยขาว

5.4) ให้นักเรียน เรียนเพิ่มเติม

5.5) ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ศึกษาเอง

5.6) ให้คนมีความรู้ช่วยออกแบบ

5.7) ให้ทาง อบต. จัดให้ทางโรงเรียนหาผู้รู้ในท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมสอนให้นักเรียน ได้รับความรู้ และเรื่องราวของท้องถิ่นตนเอง เช่น “หินเก่าเล่าตำนาน”

(6) ทำอย่างไรให้หอยขาวมีราคาสูงขึ้น

6.1) แปรรูป หอยเปรี้ยว, หอยสามรส

6.2) เปลือกหอยขาว นำมาทำพวงกุญแจ ปูนขาว ดอกไม้ประดิษฐ์

6.3) เลือเก็บเฉพาะหอยใหญ่ ๆ

6.4) รวมกลุ่มในรูปของสหกรณ์ เพื่อต่อรองราคา

6.5) ทำเป็นสินค้า OTOP

6.6) ผ่าและทอด

6.7) เก็บเฉพาะหอยขาวที่ได้ขนาด

6.8) ส่งออก

6.9) สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ

(7) ถ้าเราวางแผนทางการอนุรักษ์หอยขาว จะมีวิธีการอย่างไรบ้าง

7.1) เก็บหอยขาวที่ได้ขนาดที่ทางตำบลกำหนด

7.2) เก็บตามเวลาที่กำหนดไว้

- 7.3) ปลุกฝังจิตสำนึกให้ชุมชนรู้จักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นตัวเอง
- 7.4) ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่
- 7.5) ไม่ทิ้งของเสียลงแม่น้ำ
- 7.6) ไม่เก็บหอยเกินจำนวน และตัวเล็ก
- 7.7) ไม่ถายนํ้ามันเครื่องลงในแม่น้ำ
- 7.8) ใช้ให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์มากที่สุด

การจัดเวทีประชุมครั้งที่ 2 ประชุมเสวนาทรัพยากรธรรมชาติและหอยขาวครั้งที่ 2

5) ผู้เข้าร่วมประชุม

(1) ทีมวิจัย	20 คน
(2) ทีมจาก สกว.	6 คน
(3) ชาวบ้าน คือ	
คนในพื้นที่	30 คน
ผู้ใช้ประโยชน์จากหอยขาว	10 คน
(4) โรงเรียน	
โรงเรียนวัดแหลมกลัด	15 คน
โรงเรียนบ้านคลองประทุน	5 คน
โรงเรียนศิริเวสรัตนูปถัมภ์	10 คน
(5) เยาวชน,นักเรียน	8 คน
(6) สมาชิก อบต.	10 คน
(7) เจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรและชายฝั่ง,ประมง	5 คน
(8) อาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและชายฝั่ง	5 คน
(9) ตัวแทนกองทุนหมู่บ้าน	2 คน
(10) ตัวแทนกลุ่มสัจจะ	2 คน
(11) ทีมวิจัย	
เปรี๊ตไฉ	2 คน
ด่านชุมพล	3 คน
รวมผู้เข้าร่วมทั้งหมด	132 คน

5) วิธีการ

- (1) นำเสนอข้อมูลพร้อมทั้งปัญหาและอุปสรรค
- (2) การซักถาม/และเปลี่ยนความคิดเห็น
- (3) เอกสารหรืออุปกรณ์ประกอบการประชุม ได้แก่ แผ่นพับ(สรุป) บอร์ดนำเสนอภาพ

ถ่ายต่างๆ

6) ผลการดำเนินการ

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแหลมกลัดกล่าวเปิดงานโครงการ นายกกล่าวว่าในตำบลแหลมกลัดของเรามีทรัพยากรมากมายไว้ให้เราศึกษาหาความรู้ในท้องถิ่นของเรา เพื่อที่จะสามารถแนะนำให้ประชาชนที่เข้ามาเที่ยวในตำบลแหลมกลัดของเราได้รู้ถึงประวัติ และความเป็นมาของตำบลของเราและรับรู้เกี่ยวกับพื้นที่ที่พบหอยขาว หรือการขยายพันธุ์ของหอยขาว ทรัพยากรของเราที่เกิดขึ้นมานี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเราสร้างแต่เกิดขึ้นมาเองโดยธรรมชาติ ก็อยากให้พวกเราทุกคนช่วยกันอนุรักษ์ให้ทรัพยากรที่เกิดขึ้นอยู่กับเราไปจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน ความสำคัญและประโยชน์ของตำบลเรานั้นควรที่จะศึกษาและดักดวงไว้ เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวของซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นประโยชน์แก่พี่น้องทุกท่าน จึงอยากให้พี่น้องทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการวิจัยหอยขาวในครั้งนี้ จะได้นำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ให้ตำบลต่างๆ ได้รับทราบถึงความสำคัญของหอยขาวที่ตำบลแหลมกลัด ณ วันนี้แล้วที่ตำบลแหลมกลัดของเรามีกลุ่มวิจัยหอยขาวในตำบลของเรา เพื่อที่จะได้รู้วิธีการขยายพันธุ์หรือการอนุรักษ์มากขึ้น โครงการนี้เกิดขึ้นมาจาก จากการที่ไปสอบถามชาวบ้านว่าทำไมเดี๋ยวนี้หอยขาวในหมู่บ้านของเราเหลือน้อยลงได้ คำตอบมาว่า อาจจะเป็นเพราะการใช้เครื่องมือหรือการจับหอยขาวขนาดเล็ก

สำหรับการเก็บข้อมูลนั้นทีมวิจัยสอบถามจากผู้สูงอายุ, ผู้ประกอบอาชีพและบุคคลในพื้นที่บางส่วนจะใช้วิธีสอบถามหรือสัมภาษณ์โดยใช้คำถามทั้ง 20 ข้อ มาถามโดยทีมวิจัยจะแบ่งกันไปสอบถามทีมวิจัย 1 คน สอบถามกลุ่มเป้าหมาย 1 คน หรือ 2 คน แล้วจดบันทึกไว้ ส่วนเด็ก,เยาวชนหรือบุคคลในพื้นที่ส่วนที่เหลือได้ตอบแบบสอบถาม เช่นในการจัดงานประเพณีงมหอยหรืองานจัดนิทรรศการต่างๆ ก็จะไปแบบสอบถามไปให้ตอบ รวมไปถึงการจัดเก็บข้อมูลจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือผู้มาเยี่ยมชมโครงการและมาสำรวจในพื้นที่ตำบลแหลมกลัด เช่น นิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยบูรพาชลบุรี และจากการสัมภาษณ์และกรอกแบบสอบถามที่ได้มาทั้งหมดนำมาสรุปว่าทั้ง 20 ข้อ ได้รายละเอียดอย่างไรบ้าง โดยยกตัวอย่างบางข้อ คือ

- (1) คุณทราบประวัติความเป็นมาของตำบลแหลมกลัดหรือไม่

- ผู้สูงอายุจะตอบว่า ทราบ โดยจากการสืบทอดกันมาว่าบ้านช่องโจรและเสือมากัดสัตว์
เลี้ยง

- ผู้ประกอบอาชีพจะตอบว่า ทราบ บ้านช่องโจรและคำบอกเล่า

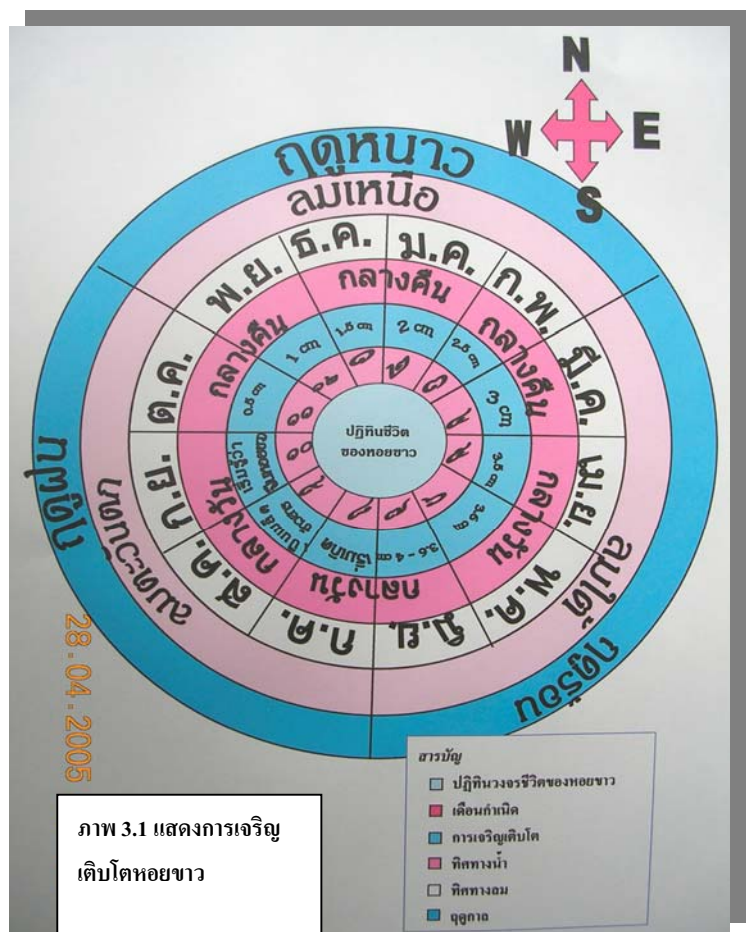
- คนในพื้นที่จะตอบว่า ทราบ บ้านช่องโจรและคำบอกเล่า

- เด็กและเยาวชนจะตอบว่า ทราบ คำบอกเล่า
- (2) คุณทราบไหมว่าหอยขาวอยู่ห่างจากฝั่งทะเลเท่าไร
 - ผู้สูงอายุจะตอบว่า 30 - 40 วา
 - ผู้ประกอบอาชีพจะตอบว่า 50 - 70 เมตร, 80 - 120 เมตร
 - คนในพื้นที่จะตอบว่า 500 เมตร 300 - 400 เมตร และ 200 เมตร
 - เด็กและเยาวชนจะตอบว่า ลงไปก็เจอแล้ว,แล้วแต่ 10 - 20 เมตรและไม่รู้
- (3) คุณรู้ไหมเวลาไหนที่หอยขาวมีจำนวนมากที่สุด
 - ผู้สูงอายุจะตอบว่า หน้าฝน
 - ผู้ประกอบอาชีพจะตอบว่าเดือนมิถุนายน-เดือนสิงหาคม
 - คนในพื้นที่จะตอบว่า ตลอดทั้งปีและหน้าฝน
 - เด็กและเยาวชนจะตอบว่าตลอดทั้งปี

● การเก็บข้อมูลโดยลงพื้นที่

การเก็บข้อมูล โดยลงพื้นที่ที่ทีมวิจัยจะจัดกันลงพื้นที่จริงลงเป็นช่วงๆ แต่เดือนสิงหาคม, กันยายนลงไปจะเจอหอยขนาดเม็ดข้าวสารทั้ง3 พื้นที่ทำการวิจัยหมู่ 1,2 และหมู่10 หมู่ที่1 จากการจัดเก็บข้อมูลหอยขาวพื้นที่จะเป็นสองฝั่งช่องเรือเข้าออก ในช่วงเดือนสิงหาคม-เดือนกันยายนจะเจอหอยขาวขนาดเม็ดข้าวสารอยู่ห่างจากฝั่งประมาณ 10 - 100 เมตร จะอยู่กันเป็นกลุ่มชอบอยู่ตามที่ทรายล้วน เดือนตุลาคม-เดือนพฤศจิกายนหอยขาวจะมีขนาด 1 - 1.50 เซนติเมตร เดือนธันวาคม- เมษายน หอยขาวจะโตได้ขนาดประมาณ 1 เซนติเมตรช่วงเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม หอยขาวจะโตประมาณ 3.4 - 3.5 เซนติเมตร และจะอยู่ในพื้นที่เดิมเป็นที่ละงัน

เมื่อนำหอยขาวทั้งเปลือก 64 ตัว/กิโลกรัม เมื่อนำหอยเปลือกมาผ่าหอยเปลือก 3 กิโลกรัม แะเอาเนื้อมาชั่งได้ 3.2 กิโลกรัม หมู่ที่ 2 จากการจัดเก็บข้อมูลหอยขาวในช่วงเดือนสิงหาคม - เดือนกันยายนจะเจอหอยขาวขนาดเม็ดข้าวสาร อยู่ห่างจากฝั่งประมาณ 200-300 เมตร จะอยู่กันเป็นกลุ่มชอบอยู่ตามที่ทรายล้วน เดือนตุลาคม - เดือน

พฤศจิกายนหอยขาวจะมีขนาด 1 – 1.50 เซนติเมตร เดือนธันวาคม – เมษายน หอยขาวจะโตได้ขนาดประมาณ 1.50 - 3 เซนติเมตร ช่วงเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม หอยขาวจะโตประมาณ 3.50 เซนติเมตรและจะย้ายที่อาศัยห่างจากฝั่งประมาณ 500-700 เซนติเมตรขยายพื้นที่กว้าง และพื้นที่ 700- 1,000 เซนติเมตรจะมีหอยขนาด 3.50-4 เซนติเมตร อาจจะเป็นหอยขาวที่อยู่ค้างปี เมื่อหอยขาวทั้งเปลือกประมาณ 58 ตัว/กิโลกรัม เมื่อนำหอยขาวทั้งเปลือก 3 กิโลกรัม มาผ่าแกะเนื้อจะได้ประมาณ 3.9 ซีด

หมู่ที่10 จากการจัดเก็บข้อมูลหอยขาวในช่วงเดือนสิงหาคม – เดือนกันยายน จะเจอหอยขาวขนาดเม็ดข้าวสารอยู่ห่างจากฝั่งประมาณ 300 - 500 เมตร พื้นที่จะเป็นละงันและเป็นช่องทางเรือเข้าออกมีหอยขาวอาศัยอยู่ทั้ง 2 ฝาก ฝากทางตะวันออกมีพื้นที่กว้างประมาณ 300 เมตร ฝั่งทางตะวันตกพื้นที่กว้างประมาณ 500 เมตร ตามแนวหาดทรายถ้าหากลงลึกประมาณ 500 เมตรจะเป็นที่เล่นหอยขาวจะไม่ค่อยอาศัยอยู่ ในช่วงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน หอยขาวโตประมาณ 1.50 เซนติเมตร เดือนธันวาคม-เมษายน หอยขาวจะโตประมาณ 1.50 เซนติเมตร เดือนพฤษภาคม-เดือนกรกฎาคม หอยขาวประมาณ 3.2-3.5 เซนติเมตร จากการเก็บหอยขาวทั้งเปลือก 70 ตัว/กิโลกรัม นำหอยเปลือก 3 กิโลกรัม มาผ่าเนื้อจะได้ประมาณ 3 ซีด

- ประเด็นข้อมูล

- (1) สถานการณ์หอยขาว

- อดีต-ปัจจุบัน
 - เส้นทางการเปลี่ยนแปลง
 - ผลกระทบกับชุมชน

- (2) สถานะแวดล้อมทางธรรมชาติ (ชีวิตของหอยขาว)

- (3) ประโยชน์ของหอยขาวและการใช้ประโยชน์ของชุมชน

- (4) ปัจจัยที่จะมีผลกระทบต่อหอยขาว (อะไรที่อาจทำให้ หอยหมดไป)

- (5) ชุมชนจะอย่างไร เพื่อ

- รักษาหอยขาวไว้ได้
 - ใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืน

- การทำวิจัยเกี่ยวข้องกับใครบ้าง

- (1) คนในท้องถิ่น

- (2) ผู้ใช้ประโยชน์และประกอบอาชีพจากหอยขาว

- (3) องค์การบริหารส่วนตำบลแหลมกลัด

- (4) โรงเรียน

- (5) ประมง

(6) กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ศูนย์วิจัยระยะของและประจวบคีรีขันธ์

(7) มหาวิทยาลัยบูรพา

(8) สนับสนุนโดยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก (สกว.) มหาวิทยาลัย

ราชภัฏรำไพพรรณี

● **ผลที่เป็นความคาดหวังจะได้รับจากหอยขาว**

- (1) หอยขาวคงอยู่คู่ท้องถิ่นตลอดไป
- (2) เพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจของตำบลดีขึ้น
- (3) พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- (4) ได้ทราบสถานการณ์ชีวิตหอยขาว และวิธีการอนุรักษ์หอยขาว
- (5) ได้ทราบวิถีชีวิตชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากหอยขาวในอดีต และปัจจุบัน
- (6) คนในชุมชนได้เข้าใจและประโยชน์จากหอยขาวร่วมกันได้อย่างถูกต้องและยั่งยืน
- (7) ได้แนวทางการอนุรักษ์หอยขาวของชุมชนโดยใช้ทุนเดิมจากสังคม

● **ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนหลังจากทำวิจัย**

- (1) ได้การเรียนรู้ของคนในชุมชนอย่างกว้างขวาง เป็นการเรียนรู้ร่วมกันอย่างกระตือรือร้น
- (2) ได้เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่อยู่ในแต่ละคนในหมู่บ้านออกมาให้มากขึ้น แล้วนำเอาความรู้
นั้นมาปะติดปะต่อกันจนเกิดความรู้ที่เป็นเรื่องราวของชุมชน ความรู้ชุมชน
- (3) แล้วหาทางออกจากปัญหาที่เป็นอยู่ โดยใช้ความรู้ที่ฟังมาเป็นประโยชน์
- (4) ยิ่งทำ ชาวบ้านยิ่งเห็นเรื่องของตนเองมากขึ้น

3.7 เวทีสังเคราะห์ข้อมูลทบทวนบทเรียน พร้อมจัดทำแผนกิจกรรมช่วงที่ 2 และสรุปบทเรียนที่ผ่านมา

1) วัตถุประสงค์

(1) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากเวทีในกิจกรรมที่ 6 และเพื่อกำหนดแผนงานกิจกรรมในช่วงที่ 2 ทีมวิจัยและที่ปรึกษา ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลจากการ “ประชุมเสวนาทรัพยากรธรรมชาติและหอยขาว” หรือในการจัดทำแผนกิจกรรมในช่วงที่ 2 ว่ามีหรือไม่ และสรุปบทเรียนที่ผ่านมา เพื่อจัดทำรายงานการวิจัย

2) ผู้เข้าร่วม

- (1) ทีมวิจัย
- (2) ที่ปรึกษาโครงการ
- (3) เยาวชน
- (4) คนในพื้นที่
- (5) สมาชิก อบต.
- (6) อสม.

รวมทั้งหมด 93 คน

3) วิธีการ

จัดเวทีชี้แจงผลการดำเนินงานที่ผ่านมา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปร่วมกัน

4) ผลการดำเนินการ

สรุปข้อมูลของหอยต่าง ๆ ในตำบลแหลมกลัด (ได้มาจากการสอบถามและเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ)

(1) หอยที่พบในตำบลแหลมกลัด

- 1.1) หอยขาวมีลักษณะตัวกลมรี มี 2 ประเภท คือ หอยขาวเปลือกบาง และเปลือกหนา
 - 1.11) หอยขาวเปลือกบาง สีเปลือกจะมีสีขาว ตัวมีขนาดใหญ่
 - 1.12) หอยขาวเปลือกหนา หรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่าหอยขาว มีสีขาวอมน้ำตาล, สีขาวอมดำ
- 1.2) หอยหลอด มีลักษณะเป็นหอยกาบ เป็นแท่ง ประมาณ 3-4 นิ้ว อยู่พื้นที่ทรายปนเลน
- 1.3) หอยแครง มีลักษณะตัวกลม พื้นผิวเป็นร่อง มีสีดำหรือน้ำตาล ตัวประมาณ 3-4 เซนติเมตร อยู่ในที่เลน
- 1.4) หอยหวาน มีลักษณะเป็นหอยกาบตัวโตประมาณ 5 นิ้ว ชอบอยู่ในที่ทรายลึก

ประมาณ 30 เซนติเมตร

- 1.5) หอยปากเปิด มีลักษณะเป็นหอยกาบ ตัวโตประมาณ 1.5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 5 เซนติเมตร ชอบอยู่ในพื้นที่เลน ชอบอยู่เป็นกลุ่ม
- 1.6) หอยคั้ง มีลักษณะสีดำ ยาวประมาณ 5 เซนติเมตร ชอบอยู่บนพื้นที่ทราย และมีน้ำจืดไหลผ่าน
- 1.7) หอยกาบ มีลักษณะเป็นกาบสีขาว ตัวแบน กว้างประมาณ 3 นิ้ว ชอบอาศัยอยู่ข้างหิน
- 1.8) หอยโข่ง มีลักษณะเป็นหอยเกลียวตัวใหญ่ ชอบอยู่ในที่ทรายปนกรวด อยู่ในน้ำจืดตามท้องนา มีสีเหลือง
- 1.9) หอยนันท มีลักษณะเป็นหอยเกลียวตัวกลม สีเทา ชอบอาศัยอยู่บนต้นไม้
- 1.10) หอยปากมน มีลักษณะเป็นหอยเกลียวชอบอาศัยอยู่บนพื้นที่เลน กินใบไม้เป็นอาหาร
- 1.11) หอยสวน มีลักษณะเหมือนปู ชอบอาศัยอยู่ในเปลือกของหอยชนิดอื่น
- 1.12) หอยกลีบขาว -
- 1.13) หอยฉลอง มีลักษณะเป็นหอยเกลียวตัวสีน้ำตาล ชอบอาศัยอยู่ตามโคนไม้
- 1.14) หอยรากโก่งก้าง มีลักษณะเป็นหอยกาบ อาศัยตามรากโก่งก้าง ประมาณ 5 นิ้ว
- 1.15) หอยพอก มีลักษณะเป็นหอยกลาบกลม สีดำ ชอบอาศัยอยู่ที่ดินปนทราย
- 1.16) หอยตะพง มีลักษณะเป็นหอยตัวเล็กเหมือนหอยแมลงภู่ ชอบอาศัยอยู่บนเลน
- 1.17) หอยแมลงภู่ มีลักษณะเป็นกาบ อาศัยอยู่บนหลักไม้ในทะเล เป็นกลุ่มและหนาแน่น
- 1.18) หอยนางลม มีลักษณะเป็นกาบ อาศัยตามรากไม้ ชอบเสาะซีเมนต์หรือหลักไม้
- 1.17) หอยจับแฉง มีลักษณะเป็นหอยเกลียว ชอบอาศัยอยู่บนต้นไม้ สีดำ
- 1.18) หอยจี่ก้อน (ฉ่อน) มีลักษณะเป็นหอยเกลียว ชอบอาศัยอยู่โคนต้นไม้ และอยู่เป็นกลุ่ม
- 1.19) หอยตาโกม มีลักษณะเป็นหอยกาบ ชอบอาศัยอยู่ตามภาชนะหรือสิ่งของที่แตกอยู่ตามลำคลอง
- 1.20) หอยมือเสือ มีลักษณะเป็นหอยกาบ ชอบอยู่ตามหินกองในทะเล
- 1.21) หอยหนาม มีลักษณะเป็นหอยเกลียว ตัวมีหนามอยู่รอบ ชอบอยู่ในพื้นที่ที่เป็นทราย
- 1.22) หอยจั่นก มีลักษณะเป็นหอยเกลียว ตัวเล็ก สีดำ อาศัยอยู่บนพื้นที่เลนปนทราย
- 1.23) หอยลาย มีลักษณะเป็นหอยกาบตัวสีน้ำตาล มีลายสีดำ อาศัยอยู่ในเลน
- 1.24) หอยขม มีลักษณะเป็นหอยเกลียว อยู่ในน้ำจืด ตามท้องนา

1.25) หอยเลียบ มีลักษณะตัวเป็นกาบ ชอบอาศัยอยู่ตามหลักไม้ อยู่กันเป็นกลุ่ม

1.26) หอยเลียบ มีลักษณะตัวแบนเล็ก ๆ ชอบอยู่ในพื้นที่ชายหาด

(2) ความแตกต่างของหอยขาวแต่ละพื้นที่

หมู่ 1 เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะพื้นที่มีลำคลองไหลผ่านตลอดสายไปบรรจบกับทะเล มีประชากรอาศัยอยู่ทั้ง 2 ฝั่งคลอง หอยขาวจะอาศัยอยู่ทั้ง 2 ฝากคลองที่ติดกับทะเล หรืออยู่ในพื้นที่หาดทรายของทั้ง 2 ฝั่งทะเล ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 500-700 เมตร มีหอยขาวที่มีขนาดเล็กและใหญ่ปะปนกันอยู่

หมู่ 2 เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล เป็นหาดทรายที่มีหอยขาวอาศัยอยู่จำนวนมาก มีพื้นที่ประมาณ 1,500 เมตร ซึ่งอาจเป็นแหล่งหอยขาวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกก็ได้ โดยเฉพาะที่บริเวณหาดลานทราย ลึกลงไปประมาณ 100 เมตร ก็จะพบหอยขาวแล้วซึ่งมีหอยขาวที่มีขนาดเล็กและขนาดกลางที่มีขนาดพอเหมาะที่จะเก็บได้อาศัยอยู่ คือประมาณ 3.5 เซนติเมตร และลึกลงไปอีกประมาณ 1,500 เมตร จะพบหอยขาวที่มีขนาดใหญ่อาศัยอยู่ หอยในบริเวณ หมู่ที่ 2 นี้เป็นหอยที่มีน้ำหนักดี คือเป็นหอยขาวที่เมื่อผ่าเอาเปลือกออกแล้วมีเนื้อของหอยขาวที่อ้วนมีน้ำหนักกว่าหอยขาวในพื้นที่อื่น ๆ หอยจะโตกว่าประมาณ ครึ่ง เซนติเมตร

หมู่ 10 ติดต่อหมู่ 5 เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลทางด้านปากคลองเจ๊กเล็ก ซึ่งมีลักษณะพื้นที่คล้าย หมู่ 1 คือ หอยขาวอาศัยอยู่ทั้ง 2 ฝั่ง ล่องน้ำเรือเข้าออกจะมีหอยซุกซมมาก ลึกลงไปจากหาดทรายประมาณ 150 เมตรก็จะพบหอยขาว ตลอดจนลึกลงไป 500-700 เมตร ความกว้างของหาดทรายประมาณ 1,000 เมตร หอยขาวทางด้านนี้ตัวจะไม่ใหญ่เท่าที่ควรและน้ำหนักเนื้อที่ได้จะน้อยกว่าหอยในพื้นที่ หมู่ 2 แต่ก็สามารถนำมาประกอบอาหารได้

หมู่ 6-9 ก็เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลเช่นกัน และพบหอยขาวแต่เป็นหอยขาวที่เรียกว่าหอยขาวเปลือกบาง ซึ่งจะต่างพื้นที่อื่น ๆ ที่จะเป็นหอยขาวเปลือกหนา หอยขาวเปลือกบางที่พบจะมีขนาดใหญ่ ตัวขาวทั้งตัว มีจำนวนน้อย หายาก และราคาแพง ซื่อขายกันประมาณกิโลกรัมละ 25 บาท

วงจรชีวิตของหอยขาวจากการเก็บข้อมูลและการสังเกต พบว่าหอยขาวนั้นจะเกิดช่วงประมาณ เดือนสิงหาคมซึ่งจะพบลูกหอยตัวขนาดเม็ดข้าวสาร มองแล้วรู้ว่าเป็นหอยขาว ประมาณ 3 เดือน หอยขาวจะมีขนาด 1.5 เซนติเมตร และประมาณ 10 เดือน 1 ปี หอยจะมีขนาด 3.5 เซนติเมตร

หอยขาวชอบอาศัยอยู่ในพื้นที่ทราย หรือเลนปนทราย ที่มีน้ำไหลถ่ายเทได้สะดวกตลอดเวลา เช่นพื้นที่หมู่ที่ 2 ซึ่งมีแม่น้ำลำคลองหลายสายไหลมาบรรจบกัน จึงมีหอยที่มีขนาดใหญ่และอ้วน ซึ่งอาจเป็นเพราะมีอาหารของหอยขาวที่มากับสายน้ำอาศัยอยู่มากก็เป็นได้ ทำให้หอยอุดมสมบูรณ์ หอยขาวจะไม่ชอบอยู่ในพื้นที่ดินเลน หอยขาวในพื้นที่อื่น ๆ จะอ้วนเช่นกันในช่วงน้ำหวาน และข้อสังเกตอีกอย่างคือ ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน หอยขาวขนาดเล็กจะอาศัยอยู่ติดชายฝั่งทะเลมาก อาจเป็นเพราะมีอาหารอาศัยอยู่มากก็เป็นได้

(3)วิถีชีวิตของหอยขาว

3.1) **ลักษณะของหอยขาว** หอยขาวมีลักษณะตัวกลมรี มี 2 ประเภท คือ หอยขาวเปลือกบาง และเปลือกหนา

3.1.1) หอยขาวเปลือกบาง สีเปลือกจะมีสีขาว ตัวมีขนาดใหญ่ ในปัจจุบันพบเห็นได้น้อย พบในพื้นที่ หมู่ 6 และหมู่ 9

3.1.2) หอยขาวเปลือกหนา หรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่าหอยขาว มีสีขาวอมน้ำตาล, สีขาวอมดำ ปัจจุบันพบเห็นได้มากในตำบลแหลมกลัด หมู่ที่ 1, 2 และหมู่ที่ 10

3.2) **การพบเห็นหอยขาว** จากการสอบถามจากชาวบ้านที่มีอายุ 60-90 ปี ได้รับคำตอบว่า ตั้งแต่เกิดมาจนจำความได้ก็พบหอยขาวแล้ว

3.3) **ช่วงชีวิตของหอยขาว** หอยขาวแรกเกิดที่ทีมวิจัยและจากการสอบถามข้อมูลได้พบเห็นมีขนาดประมาณเมล็ดข้าวสาร (ได้พบเห็นจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล)

3.4) **อาหารของหอยขาว** หอยขาวจะกินแพลงตอน

3.5) **การเก็บหอยขาว** อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหอยขาว ได้แก่ คราด ช้อน ลูกยาง ถุงอวน มีด ตะแกรง เหล็กขูด

3.6) วิธีการเก็บหอยขาว

3.6.1) ใช้มือเปล่าขุด ๆ บริเวณพื้นที่ที่มีหอยขาว เมื่อได้เราก็กักเก็บ

3.6.2) ใช้มีดหรือช้อนขุด บริเวณพื้นที่ในทะเล

3.6.3) ใช้เหล็กขูด ไปตามพื้นที่ในทะเล ในช่วงน้ำแห้ง

(จากการทำตามวิธีข้างต้นแล้วเมื่อเราเจอหอยก็เก็บใส่ตะแกรง, ถุงอวนหรือลูกยาง ที่เราได้เตรียมไว้สำหรับใส่หอย)

3.6.4) ใช้ที่คราดหอย คราดไปตามพื้นที่ในทะเล ซึ่งที่คราดหอยนี้จะมีถุงอวนร้อยติดอยู่กับเหล็กที่ทำคราด เมื่อได้หอยแล้วก็จะนำไปใส่ตะแกรง, ถุงอวนหรือลูกยาง เช่นเดียวกัน

3.7) การเก็บหอยขาวเป็น ๆ ให้อยู่ได้นานมีวิธีดังนี้

3.7.1) นำหอยขาวใส่ตะแกรงหรือนำไปวางไว้บนพื้นไม้ให้หนาเกินไป และเมื่อเปลือกแห้งก็นำน้ำเค็มมารดตัวหอย โดยต้องไม่ให้หอยตากแดด หอยขาวจะอยู่ได้ประมาณ 3-4 วัน

3.7.2) นำหอยขาวใส่ภาชนะและนำน้ำเค็มใส่แช่ไว้ หอยจะอยู่ได้ประมาณ 5 วัน

3.7.3) นำหอยขาวที่เก็บไว้นามาวางไว้เฉย ๆ โดยไม่ให้ตากแดด จะอยู่ได้ประมาณ 2-3 วัน

3.7.4) ถ้าเรานำหอยขาวมาแช่ในน้ำจืด จะทำให้หอยขาวตายเร็ว หรือจะอยู่ได้แค่ประมาณ 1 วันเท่านั้น

(4) ประโยชน์ของหอยขาว

หอยขาวสามารถนำมาทำประโยชน์ได้หลายอย่างด้วยกัน ได้แก่

4.1) **การแปรรูป** นำหอยขาวที่ได้นำไปประกอบอาหารคาวได้ทุกชนิด เช่น หอยขาวผัดกระเพรา, แกงหอยขาว, ข้าวผัดหอยขาว, ห่อหมกหอยขาว, หอยขาวชุบแป้งทอด เป็นต้น และนอกจากนี้ยังสามารถเก็บไว้ได้หลายวัน

4.2) **การจำหน่าย** มีด้วยกันหลายวิธี เช่น การเก็บมาจำหน่ายทั้งเปลือก ซึ่งราคาจะถูก กิโลกรัมละ 1 - 2 บาท โดยขายให้แก่พ่อค้าที่รับซื้อไปส่งโรงงานจำนวนมาก หรือในชุมชน การแกะเปลือกนำเนื้อไปขาย ซึ่งจะมีราคาที่สูงกว่าขายทั้งเปลือก ราคาประมาณ 25-30 บาท ซึ่งนำไปขายให้แก่ผู้ประกอบการและผู้เลี้ยงกุ้ง และการนำเปลือกหอยขาวที่แกะเนื้อออกแล้วไปขายเพื่อนำไปทำปูนขาว

4.3) **การทำสิ่งประดิษฐ์** ที่พบเห็นมากที่สุดก็คือการนำมาทำโมบาย นำมาตกแต่งสิ่งของ เป็นต้น

(5) โทษของหอยขาว

หอยขาวนั้นจากการสอบถามข้อมูลจากผู้สูงอายุสำหรับคนที่แพ้อาหารประเภทนี้อาจทำให้ถ่ายท้อง มีอาการคัน และผู้หญิงจะเป็นตกขาว แต่ทั้ง 3 แบบข้างต้นนั้นในการสอบถามข้อมูลจะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น โดยส่วนใหญ่จะบอกว่าไม่มีโทษ

(6) ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อหอยขาว

6.1) ปัจจัยที่มีผลกระทบมากที่สุด คือคน ที่เก็บหอยขาวตัวเล็ก ๆ และใช้เครื่องมือที่มาจากเหล็กในการเก็บซึ่งทำให้ได้หอยขาวตัวเล็ก ๆ ติดไปด้วย

6.2) ภัยธรรมชาติ เช่น ฝนตกหนัก ซึ่งทำให้น้ำจืด จะทำให้หอยขาวตายได้

6.3) การใช้เครื่องมือผิดประเภท

6.4) ตะกอนดินที่สกปรก เช่น ตะกอนดินจากเหมืองพลอย

6.5) อากาศร้อน ทำให้น้ำทะเลร้อน หอยขาวที่อยู่ริมชายฝั่งช่วงน้ำทะเลแห้งตายได้

6.6) เครื่องหางของเรือ ที่วังช่วงน้ำทะเลแห้ง เครื่องหางที่อยู่ในน้ำทะเลจะตีตัวหอยขาว ทำให้ตายได้

(7) แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์

7.1) ไม่เก็บหอยขาวในฤดูผสมพันธุ์

7.2) ไม่เก็บหอยขาวขนาดเล็กเกินไป คือไม่ต่ำกว่า 3.5 เซนติเมตร

7.3) ให้ชุมชนในตำบล ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนนอกพื้นที่ตำบลที่เข้ามาเก็บหอยขาวไม่

เก็บหอยขนาดเล็ก

7.5) ห้ามใช้เครื่องมือที่เก็บหอย และได้หอยขาวขนาดเล็กไปด้วย เช่นที่คราดหอย

โครงการการศึกษาสถานการณ์หอยขาว ได้ทำการวิจัยเรื่องหอยขาว ซึ่งใกล้จะจบโครงการแล้ว ทางกลุ่มวิจัยจึงขอทราบความคิดเห็น จากชาวบ้านในหมู่ที่ 2 ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้เข้ามาเก็บหอยขาวมากที่สุดและขอเป็นมติเอกฉันท์เพื่อนำไปใช้ต่อไป

- (1) จะไม่เก็บหอยขาวขนาดเล็กกว่า 3.3 เซนติเมตร
- (2) ไม่ใช้เครื่องมือที่ทำด้วยเหล็ก และเครื่องมือชนิดอื่น ๆ ที่เป็นผลกระทบต่อหอยและสัตว์น้ำอื่น ๆ
- (3) ไม่ใช้รถไถนาลงไปไถคราดและไปขนถ่ายในบริเวณที่มีหอยอยู่หรือในพื้นที่ ชายหาด

บทที่ 4

สรุปผลการดำเนินงาน

งานศึกษาวิจัยเพื่อท้องถิ่น (หอยขาว) เข้ามาในจังหวะที่เหมาะสมกับเวลาพอดี 2-3 ปีก่อนหน้านั้นคนในท้องถิ่น และผู้นำชุมชนต่างอยู่ด้วยความสับสนอย่างอยากจะทำทางออกในการบริหารจัดการกับเรื่องของหอยขาวให้เป็นรูปธรรม แต่การที่จะรวมตัวกันร่วมกันคิดเป็นเรื่องยากไม่รู้จะเอาอะไรมาเป็นตัวตั้งหรือประเด็นในการรวมตัวกันดี ที่ลองทำไปบางอย่างก็เหมือนกับเจทางตัน อย่างการให้อบต.ออกข้อบังคับ เพื่อเป็นแนวทางดูแลเรื่องของการใช้ประโยชน์จากหอยขาวอย่างพอเหมาะพอควรก็ทำไม่ได้ เพราะขัดกับกฎหมายประมง ปี 2490 จึงเหมือนเดินเวียนอยู่กับที่ แต่เมื่อ สกว. โดยการนำทีมของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพโรจน์ แสงจันทร์ ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เข้ามาให้นโยบายร่วมพัฒนาโจทย์คำถามวิจัย จนเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย จนได้รับทุนการวิจัยจาก สกว. ขบวนการศึกษาวิจัยก็เริ่มขึ้น

ขั้นต้นนั้นทีมวิจัย และคนที่รับรู้ตอนแรกๆ ยังไม่ค่อยจะแน่ใจกับโครงการที่จะทำนัก ไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ทีมวิจัยทำคืออะไรและจะได้ผลอะไรตามมา ความเข้าใจและมั่นใจเริ่มมีขึ้น เมื่อถึงขั้นตอนการเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุที่มีความรอบรู้และมีประสบการณ์ช่วยกันเล่าถึงเรื่องที่ผ่านมาในอดีต โดยเอาหอยขาวเป็นตัวตั้ง แล้วโยงไปถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย ผู้สูงอายุ 20 คน อายุตั้งแต่ 70-90 ปี ต่างชวนกันเล่าว่า หอยขาวนั้นพอจำความได้ออกทะเล ก็รู้ว่าหอยขาวอยู่แล้วคำนวณไม่ถูกว่ามีมานานเท่าไรแล้ว และบอกว่าพ่อแม่ของผู้สูงอายุก็รู้ว่ามีมาก่อนเหมือนกันและรู้จักเอามาเป็นอาหารกินนานแล้ว แต่ก็ไม่ได้สังเกตว่าเคยมีอะไรเป็นผลให้หอยขาวมากขึ้นหรือน้อยลงบ้าง เพราะมีของอื่นๆ เช่น กุ้ง ปู ปลา ก็หาได้ง่ายเหมือนกัน

จนปี พ.ศ. 2532 นำจากการทำพลอยที่อำเภอบ่อไร่ ไหลมาทางแม่น้ำตราดได้พาตะกอนดินลงทะเล โดยเฉพาะโขดหอยขาวปลายแหลมกลัดได้รับผลกระทบมาก หอยหลายชนิด ปู กุ้ง ปลา ลดจำนวนลงมากจน น่าเป็นห่วงว่าจะหมดไป แต่ 3-4 ปีต่อมาการทำพลอยหมดไป สัตว์ทะเลต่างๆ ก็กลับมามีมากเช่นเดิม ปี พ.ศ.2536-2537 การเลี้ยงกุ้งเป็นอาชีพ ที่ทำรายได้ให้กับคนพื้นที่ และนายทุน หอยชนิดหนึ่งคนพื้นที่บ้านเรียกว่าหอยหวาน เป็นหอยที่มีมากเกิดปนกันอยู่กับหอยขาวชาวบ้านใช้เป็นอาหารมานานพอๆ กับหอยขาว ปี2537 การใช้ประโยชน์เปลี่ยนไป คือชาวบ้านนำเนื้อมาแกะขายเป็นอาหารกุ้ง มีการเก็บกันมากและรุนแรง ทั้งตัวใหญ่และตัวเล็กเก็บหมดและใช้เสียมเป็นเครื่องมือในการช่วยขุด

ปีต่อมาหอยหวานหมดไป แม้แต่ตัวเดียวก็ไม่มีเหลือให้เก็บ ตัวเดียวก็ไม่เหลือให้เห็น ปี2543 มีนายทุนที่เป็นโรงงานต้มหอย มารับซื้อหอยขาวต้มเอาเนื้อหอยขาวส่ง โรงงานอาหารกระป๋องโดยให้คนที่เก็บขาย กิโลกรัมละ 1 บาท แต่ละปีจะเก็บขายโรงงานประมาณ ปีละ 600 - 700 ตัน ส่วนคนในและนอกพื้นที่เก็บไปเป็นอาหาร หรือแกะเนื้อหอยขาวแปรรูปขายประมาณปีละ 300 - 500 ตัน คนที่เอาไป

ปรุงอาหารหรือแปรรูปขาย จะใช้มือเก็บเพราะต้องเลือกตัวใหญ่ๆเอาไปใช้ประโยชน์ บางครั้งถ้ามีตัวเล็กๆติดไปบ้าง คนทำเป็นอาชีพบางคนก็จะนำกลับมาปล่อยคืนทะเล ส่วนคนที่เก็บขายให้โรงงานบางคนจะใช้คราดเป็นเครื่องมือในการเก็บ เพราะในแต่ละวันจะต้องเก็บให้ได้มากที่สุดเพื่อจะได้เงินมากตาม โดยไม่มีการเลือกขนาด เล็ก ใหญ่ หรือบางครั้งจะใช้รถไถนาขนาดใหญ่ 4 ล้อ ลงในโคดหอยเพื่อนำหอยที่เก็บวันละมากๆ ขึ้นมาซึ่งขายบนฝั่ ซึ่งมิผลกระทบต่อสัตว์น้ำวัยอ่อนชนิดต่างๆอีกด้วย

ปี 2545 มีการรวมตัวของชาวบ้านประชุมกันที่วัดแหลมกลัด จำนวน 138 คน ของ 3 หมู่ 1 หมู่ 2 และหมู่ 10 ต่างช่วยกันออกความเห็นเรื่องของการดูแล และใช้ประโยชน์จากหอยขาวและสรุปในการประชุมว่าให้ อบต. ออกเป็นข้อบังคับตำบลเพื่อใช้ดูแลการเก็บและใช้ประโยชน์จากหอยขาว สภา อบต. ลงมติเป็นเอกฉันท์ ให้นำเรื่องหารือประมงอำเภอ และประมงจังหวัดเพื่อหาทางออกเป็นข้อบังคับต่อไป แต่ได้รับคำตอบจากประมงว่า อบต. ไม่สามารถออกข้อบังคับได้ เพราะขัดกับกฎหมายประมง ปี 2490 ให้อำนาจไว้เฉพาะรัฐมนตรีเท่านั้น สมาชิก อบต. และคนในพื้นที่ผิดหวังไปตามกันแต่ถ้าไม่คิดทำอะไรต่อไปไม่ได้ งานประเพณีงมหอยจึงเกิดขึ้นเพื่อการสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของหอยขาว จัดเป็นกิจกรรมต่างๆ เช่น ให้แม่บ้านทุกหมู่บ้านทำอาหารด้วยหอยขาวประกวดกัน

ปีต่อมาก็ทำอาหารจากหอยขาว ให้แขกที่มาร่วมเปิดงาน ได้ร่วมรับประทานอาหารกัน โดยจัดงานในวันที่ 1 พฤษภาคมทุกปี การเก็บข้อมูลและประชุมแสดงความคิดเห็นวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยทำจากคนกลุ่มต่างๆหลายกลุ่มเช่น ผู้สูงอายุ คนพื้นบ้าน คนทำอาชีพประมง คนเก็บหอยทำอาหารหรือแปรรูปขาย เยาวชน นักเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อบต. ประมง โรงเรียน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ศูนย์วิจัยระยอง อาจารย์ และนักศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา พี่เลี้ยง ผู้ประสานงาน สกว. จันทบุรี ต่างร่วมช่วยกันให้ข้อมูลด้วยการบอกเล่า จัดหาเอกสารเพิ่มเติมให้ การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางการจัดการเรื่องหอยขาว

ดังนั้นทีมวิจัยจึงมีข้อสรุปของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พร้อมทั้งแนวทางในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันต่อไปดังต่อไปนี้

1. ต้องสร้างความเข้าใจให้กับคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่ม ถึงเรื่องของหอยขาวให้มากขึ้น เพื่อเกิดความร่วมมืออนุรักษ์ตามความเหมาะสมและใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างคุ้มค่า

2. เมื่อยังไม่สามารถออกเป็นข้อบังคับตำบลได้ ต้องร่วมกันออกเป็นกฎ กติกาของชุมชนเอง อย่างเช่นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2547 มีการประชุมประชาคมของชาวบ้านหมู่ที่ 2 เข้าร่วมประชุมประมาณ 60 คนได้มีการนำเอาเรื่องของหอยขาวเข้าที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ออกเป็นกฎของชุมชนดังนี้

2.1 ห้ามเก็บหอยขาวที่มีขนาดเล็กกว่า 3.3 เซนติเมตร

2.2 ห้ามใช้เครื่องมือที่ทำด้วยเหล็ก เช่น คาดในการเก็บหอยขาว

2.3 ห้ามนำพาหนะบก เช่น รถไถนาลงในโคดหอยโดยติดป้ายประกาศไว้ให้คนได้รับรู้

และช่วยกันบอกต่อ

3. นำผลการศึกษาวิจัยพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนวัดแหลมกลัด ทีมวิจัยร่วมกับคณะครู นักเรียนร่วมปรึกษาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนต่อไป

4. นำผลการศึกษาวิจัยเข้าองค์กรท้องถิ่น อบต. เพื่อหาวิธีเพิ่มมูลค่าในท้องถิ่นซึ่งมีบางกลุ่มทำอยู่ก่อนแล้ว และจัดตั้งกลุ่มเพื่อทดลองแนวทางใหม่ๆแปรรูปสร้างอาชีพให้คนท้องถิ่นต่อไป กับทั้งวางแผนบริหาร การใช้ประโยชน์ และนำข้อมูลศึกษาหาทางออกเป็นกฎหมายอย่างถูกต้องในการดูแลเรื่องหอยขาว และทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างอื่นต่อไป

5. การศึกษาวิจัยหอยขาวเป็นโครงการที่จุดประกายแนวทางใหม่ของกลุ่มคน กลุ่มอาชีพที่มีอาชีพเดียวกันที่เริ่มมีความวิตกว่า อาชีพประมง เช่น อวนปู ลอบปูที่ทำอยู่ ปูจะหมดไปหรือเหลือน้อยไม่สามารทำเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวต่อไปได้ จึงได้มีการร่วมกันคิดรวมตัวกันโดยนำเอาแบบอย่างของโครงการการศึกษาวิจัยหอยขาวเป็นรูปแบบในการทำพร้อมทั้งขอให้คณะทีมวิจัยร่วมมือในการดำเนินการด้วย

บทที่ 5

บทเรียนที่ได้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

5.1 การเรียนรู้จากการทำวิจัย

เมื่อได้การอนุมัติรับทุนโครงการจาก สกว. ตอนแรกๆ ทีมวิจัยและคนที่รับรู้ ต่างไม่มีความเข้าใจและไม่มั่นใจในโครงการ ว่าทำแล้วจะได้อะไร จะทำกันอย่างไร บางคนคิดว่าหอยขาวมีอยู่มานานแล้ว ไม่น่าจะต้องทำอะไร ก็น่าจะอยู่ต่อไปได้เหมือนเดิม แต่คนที่ทำอาชีพเก็บหอยขาวแคะและแปรรูปขาย ผู้นำชุมชน และคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ที่รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของทะเลหลายอย่างได้หมดหายไปแล้ว และการใช้ประโยชน์จากหอยขาวก็เปลี่ยนไป วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เคยทำอยู่ประจำกับการที่ออกทะเล ก็จะได้ของทะเลกลับมาเป็นอาหารกินกันในครอบครัว ปัจจุบันต้องใช้เวลาในการที่จะได้ของจากทะเลแต่ละอย่างกลับมา ต้องใช้เวลานานขึ้นจนบางครั้งทำให้เกิดอาการท้อแท้ กับการจะออกไปหาของทะเลครั้งใหม่ แต่ก็ยังคิดว่าถ้าหาอะไรไม่ได้จริงๆ หอยขาวก็ยังเป็นทางเลือกอย่างหนึ่งที่จะได้กลับไปเป็นอาหารหรือนำไปขายได้

3 ถึง 4 ปีที่ผ่านมา ความคิดที่เคยคิดว่าทะเล คือ แหล่งอาหารแหล่งใหญ่ออกทะเล เมื่อไรก็จะต้องได้ของติดมือกลับมาอย่างน้อยก็ยังมีหอยขาว แต่ตัวอย่างที่ชาวบ้าน ได้รู้ ได้เห็น เป็นบทเรียนที่บอกว่าทุกอย่างหมดได้ ถ้าไม่ร่วมมือกันวางแผนหรือต่างคนต่างเห็นแก่ตัวคงไม่มีอะไรที่เป็นของส่วนรวมเหลือไว้ให้กินให้ใช้ ในวันข้างหน้า กระแสของการทำลาย กระแสของการหมดไป กระแสของการต่างคนต่างต้องได้เป็นเจ้าของ กระแสของการใช้เครื่องมือผิดประเภทเพื่อให้ได้มากกว่าคนอื่นฯ แต่ขณะเดียวกันผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องของภาครัฐ กลับไม่มีความชัดเจนที่จะจัดระเบียบกับการใช้ประโยชน์ บางครั้งมีหน่วยงานบางหน่วยที่พอเข้ามาทำบ้างก็ทำแบบขาดการต่อเนื่อง

กระแสของความกลัวที่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ แม้แต่หอยขาวของแหลมกลัดจะหมดไปด้วย เพราะมีหลายอย่างหมดไปแล้ว จากกระแสต่างๆ นี้เมื่อการศึกษาวิจัยหอยขาวได้เข้ามา จึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในการที่จะร่วมมือกันพูดคุยกันวางแผนร่วมกันและมีความมั่นใจมากขึ้น จากการได้พูดคุยเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุหลายคน ต่างบอกเหมือนกันว่าไม่อยากให้หอยขาวหมดไป เสียหายมากถ้าจะหมดไป ถึงแม้ผู้สูงอายุจะไม่มีข้อเสนอแนะอะไรมากนัก แต่ทุกคนได้ช่วยกันเล่าว่าเคยใช้ประโยชน์กันมาอย่างไรบ้าง ได้นั่งพูดคุยกันอย่างสนุก แลกเปลี่ยนเรื่องในอดีต

ซึ่งไม่บ่อยนักที่จะได้ร่วมพูดคุยกันอย่างนี้ และต่างให้กำลังใจทีมวิจัยว่า ที่ช่วยกันทำเพื่อให้ของทะเลหรือหอยขาวให้อยู่ได้นานๆ นะดีแล้วช่วยกันทำต่อไปเถอะ และเมื่อทีมวิจัยได้พบเจอผู้สูงอายุในคราวหลังๆ ก็จะถูกสอบถามบ่อยว่าทำอะไรกันไปแล้วบ้าง จะไหวไหมได้แนวทางดูแลกันบ้างแล้วหรือยัง ส่วนทีมวิจัยก็บอกได้ว่าคงต้องใช้เวลาอีกหน่อยต้องค่อยๆ ทำเพราะคนมากบางคนยังไม่เข้าใจ และ

บางคนยังไม่ให้ความร่วมมือ แต่ก็หน้าจะดีขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงต่อมาคนในชุมชนเริ่มมีการวิพากษ์วิจารณ์สอบถามหลังจากรู้ว่ามีกรรวมตัวกันตั้งเป็นทีมวิจัยขึ้นมา เพื่อเก็บข้อมูลเรื่องของหอยขาวและเรื่องราวของชุมชนด้านอื่นๆ ด้วย เมื่อมีการเชิญเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ คนส่วนใหญ่มีความเต็มใจเข้าร่วมด้วย โดยสังเกตจากจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ มีการร่วมแสดงความคิดเห็นกันมากขึ้น และหลังจากมีความเข้าใจกันมากขึ้นจะมีการพูดคุยวิเคราะห์นอกวงและมาวงขึ้นเป็นกระแสที่มองว่าจำเป็นต้องทำและไม่ต้องทำก็ได้

ในตอนแรกๆ แนวทางการทำงานของทีมวิจัยไม่เป็นไปตามแผนเดิมนัก มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มการประชาสัมพันธ์มากขึ้น เพราะจากบทเรียนจากการที่ไม่สามารถออกเป็นข้อบังคับกฎหมายท้องถิ่นได้ มีการประชาสัมพันธ์ทั้งรูปแบบของการพูดคุยเก็บข้อมูล และบอกว่าทำอะไรกันอยู่ การประชาสัมพันธ์เป็นเอกสารแผ่นพับนำเสนอความเป็นมาของโครงการรูปแบบการทำงานและได้อะไรที่เป็นประโยชน์จากการศึกษาอะไรมาแล้วบ้าง การประชาสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งคือ จัดเป็นบอร์ดเชิงนิทรรศการ เป็นรูปแบบที่ได้ผลมากอีกอย่างหนึ่งสังเกตได้จากเมื่อมีการจัดบอร์ด เข้าร่วมในการจัดงานในท้องถิ่นหลายๆ อย่าง เช่น การจัดแข่งขันกีฬาตำบล จัดงานผู้สูงอายุ จัดงานในโรงเรียน งานประเพณีงมหอย ได้รับความสนใจจากผู้ที่มีร่วมงานเป็นจำนวนมาก

จากบอร์ดประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยชุดนี้เอง ที่ทำให้เป็นที่สนใจและรู้จักของคนต่างชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ มากขึ้น จึงได้รับเชิญให้ให้นำบอร์ดเข้าร่วมแสดงในงานที่เกี่ยวข้องสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ในโรงเรียนต่างพื้นที่ และในระดับจังหวัดทั้งยังถูกขอยืมไปประกอบในการจัดงานต่างๆ ของหน่วยงานอื่นอยู่เป็นประจำ จากการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ นี้

จึงทำให้คนและหน่วยงานได้รับรู้และสนใจมากขึ้น ข้อมูลจากการบอกเล่าจากผู้รู้และคนที่เกี่ยวข้องจึงมีมากขึ้น จากที่ทีมวิจัยต้องเป็นฝ่ายออกเก็บหาข้อมูลเพียงด้านเดียว ทีมวิจัยกลับได้รับการบอกเล่าถึงเรื่องต่างมากขึ้น มีหน่วยงานเข้ามาเพื่อดูวิธีการทำงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลทั้งยังมีหลายหน่วยงานที่นำข้อมูลที่เป็นเอกสารเชิงวิชาการที่ทั้งทีมวิจัย และชุมชนท้องถิ่นไม่เคยรู้มาก่อนหลายอย่างมาให้อย่างเช่นมีเอกสารว่าพื้นที่ใดบ้างมีพื้นที่เหมือนของบ้านเรา มีปัญหาเหมือนของเราหรือเปล่า แก้ปัญหานั้นอย่างไรสำเร็จไหมจากหน่วยงานที่ทำเรื่องนี้โดยตรงอย่างศูนย์วิจัยประมง จังหวัดระยอง และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ร่วมกันเดินทางมาพบเพื่อสอบถามแลกเปลี่ยน กับทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่นหอยขาวของแหลมกลัด

โดยนักวิชาการที่ทำกรวิจัยเรื่องของหอยทุกชนิดโดยตรง โดยนักวิชาการเล่าให้เราฟังว่าอ่าวไทยฝั่งตะวันตกนั้น เมื่อก่อนตั้งแต่จังหวัดเพชรบุรีเลยบชายฝั่งทะเลถึงได้สุด เมื่อก่อนนั้นมีหอยตลับหรือหอยขาวอยู่หลายแห่งและมีจำนวนมาก แต่ไม่ค่อยได้รับความสนใจดูแลจากหน่วยงาน หรือชุมชนที่มีหอยอยู่นัก ไม่เคยมีกติดกาในการใช้ประโยชน์ใครจะทำอะไรก็ทำกันไปไม่กลัวว่าจะมีอยู่หรือหมดไป เมื่อปี พ.ศ. 2545 สมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จทรงประทับที่อำเภอหัวหิน มีเมนูอาหารที่เป็นหอยขาวถวาย

พระองค์จึงทรงตรัสถามถึงเรื่องของหอยตลับหรือหอยขาวว่ามีอยู่อย่างไร นักวิชาการประมงได้ทูลฯ ทำความเข้าใจถึงวงจรชีวิตของหอยตลับหรือหอยขาวให้ทรงทราบ และนักวิชาการทูลฯ ว่าหอยขาวนั้นมีจำนวนลดลงอย่างมากเพราะไม่สามารถควบคุมการใช้ประโยชน์จากคนที่อยู่ใกล้ทะเลได้

สมเด็จพระบรมราชินีนาถจึงทรงให้นักวิชาการศึกษาทดลอง เพื่อเพาะฟักขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ โดยนักวิชาการตั้งเป้าหมายว่าจะขยายพันธุ์ คืนสู่ธรรมชาติให้ได้ 6 ล้านตัว ภายในสองปี นักวิชาการเล่าให้ฟังว่าค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง เพราะอัตราการรอดของหอยวัยอ่อนยังน้อยอยู่ ส่วนการแลกเปลี่ยนข้อมูลของแหลมกลัดนั้น เราได้บอกนักวิชาการว่าหอยขาวของตำบลแหลมกลัดนั้นยังมีอยู่เป็นจำนวนมากเรายังไม่ได้ศึกษาในเชิงวิชาการมากนัก ประเด็นศึกษาเก็บข้อมูลทางสังคมเสียมากกว่า เพื่อให้เกิดการร่วมมือเฝ้าระวังจากการใช้ประโยชน์อย่างพอเหมาะกับสภาพพื้นที่และหอยขาวที่มีอยู่ เราต้องการให้หอยขาวคงอยู่ได้ และสามารถสืบทอดขยายพันธุ์ตามขบวนการทางธรรมชาติเอง ซึ่งทางศูนย์วิจัยระยะของและประจวบคีรีขันธ์รับบอกว่าพร้อมที่จะช่วยทางด้านข้อมูลทั้งวิชาการและด้านอื่นๆ ด้วย

5.2 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวิจัย

1) **ความเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัย** จากการที่ได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ทุกคนในทีมต่างบอกเหมือนกันว่าการทำงานวิจัยหอยขาวรูปแบบของ สกว. ครั้งนี้แล้วได้ประสบการณ์ มีความรู้เพิ่มขึ้นมีความเข้าใจในการที่ต้องทำงานกันเป็นทีม ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหา วางแนวทางในการดำเนินงาน และปรับเปลี่ยนแผนงานตามปัญหาที่เกิดขึ้น มีโอกาสทำงานกับคนเป็นจำนวนมากขึ้นทั้งที่เคยรู้จักและไม่รู้จัก มาก่อน มีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น กล้าแสดงออก สามารถเรียบเรียงเรื่องของงานวิจัยที่ตัวเองรู้และนำเสนอให้คนในชุมชนและคนจากที่อื่นๆ รับรู้และเข้าใจ ได้มีโอกาสร่วมประชุมได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กับคนจากกลุ่มอื่นมากขึ้น ได้รับรู้ว่าแต่ละพื้นที่มีปัญหาอะไรกันบ้าง แก้ปัญหากันอย่างไร มีคนมาขอให้ช่วยในการเป็นแกนนำเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติด้านอื่นๆ อีกหลายอย่าง บางคนบอกว่ามีเวลาล่วงน้อยลง ถึงจะเหนื่อยขึ้นแต่ก็มีความสุข มีความสุข ภูมิใจว่าครั้งหนึ่งเราได้มีโอกาสร่วมกับเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ทำการศึกษา เพื่อหาทางดูแลการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นพื้นบ้านของตัวเอง และไม่ว่าผลจะออกมาอย่างไรทีมวิจัยและคนในท้องถิ่นบ้านแหลมกลัด ก็ยังตั้งความหวังว่า “หอยขาวจะมีอยู่คู่กับตำบลแหลมกลัดตลอดไป”

2) **ความเปลี่ยนแปลงของสถานศึกษาและชุมชน** จากการทำวิจัยทำให้โรงเรียน นักเรียน และเยาวชน โรงเรียนวัดแหลมกลัดอยู่ในพื้นที่การวิจัยนั้นได้ร่วมมือในการเก็บข้อมูลด้วย ในหลายๆ ด้าน หลังจากที่รู้มีทีมงานศึกษาวิจัยหอยขาว และเรื่องราวที่เป็นมาของชุมชนแหลมกลัดด้วย นักเรียนได้มีโอกาสได้เรียนรู้นอกห้องเรียนถึงเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนตัวเอง ทีมวิจัย คณะครู นักเรียน ร่วมกันคิดในการจัดทำเป็นหลักสูตรเสริมให้นักเรียน ได้เรียนรู้ถึงสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น หอยขาวรวมทั้งอย่างอื่นๆ ด้วย เยาวชนในพื้นที่หลายคนได้เข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมเก็บข้อมูลกับทีม

วิจัย บางคนได้นำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาค้นคว้า เช่น ทำเป็นรายงานส่งอาจารย์ในเรื่องของการมีส่วนร่วม กับชุมชน ทำรายงานที่อาจารย์สั่งที่เกี่ยวกับเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติเยาวชนอื่นก็ได้มาขอข้อมูลหรือถามข้อมูลจากทีมวิจัยอยู่บ่อยๆ มีการมาศึกษาเรียนรู้เรื่องหอยขาวจากนักเรียน ของโรงเรียนต่างพื้นที่มากขึ้น บางครั้งเราจะมีทั้งนักเรียนของโรงเรียนวัดแหลมกลัด เยาวชนในพื้นที่และทีมวิจัยร่วมกันต้อนรับ และบอกเล่าให้คณะที่มาศึกษาได้เข้าใจ

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนคนที่เกี่ยวข้อง ผู้ที่ประกอบอาชีพเก็บหอยขาวมาแกะแปรรูปขาย ซึ่ง มีอยู่หลายครัวเรือนต่างให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี หลายคนได้บอกกับทีมวิจัยว่า กลัวหอยขาวจะหมดไป แล้วไม่รู้จะไปทำอาชีพอะไรกิน ขอให้ทีมวิจัยทำต่อไปนานๆ เพื่อจะได้ช่วยกันดูแลหอยขาวให้อยู่ได้ ทุกคนต่างช่วยเป็นปากเป็นเสียงแทนทีมวิจัยช่วยในการบอกต่อเรื่องของงานวิจัยอีกทั้งช่วยเก็บเรื่องราวที่รู้ เห็นจากการออกไปเก็บหอยในทะเล การเปลี่ยนแปลงของหอยขาวของแต่ละช่วงเวลา เรื่องของการใช้ เครื่องมือที่ไม่ค่อยถูกต้องนัก ผู้ประกอบอาชีพต่างบอกทีมวิจัยว่าการเก็บหอยมาแกะขายเป็นอาชีพที่ทำ รายได้เลี้ยงครอบครัวได้สบาย หอยขาวทั้งเปลือกประมาณ 8 กิโลกรัม จะแกะเป็นเนื้อหอยได้ 1 กิโลกรัม จะขายได้ราคา 30-40 บาท คิดเป็นมูลค่าของหอยทั้งเปลือก 1 กิโลกรัม จะอยู่ที่ 4-5 บาท และทำให้เงิน ที่ได้ตกอยู่กับคนในชุมชนแหลมกลัด ซึ่งจะต่างจากการเก็บขายให้นายทุน(โรงงาน)จะขายได้กิโลกรัมละ 1 บาท และนายทุนจะรับคนจากต่างถิ่นมาเก็บขายให้ เพราะต้องการจะได้หอยวันละมากๆ คนในชุมชน ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยร่วมเก็บขายมากนัก เงินจากการขายหอยขาวให้โรงงานจึงไม่ค่อยจะตกอยู่กับคนใน พื้นที่มากนัก

เดือนกันยายน – ตุลาคม 2547 นี้ จากการบอกเล่าของคนที่ทำอาชีพนี้ ต่างบอกว่ามีคนต้องการ หอยขาวมากขึ้นทั้งหอยเนื้อและหอยเปลือกหอยเนื้อ กิโลกรัมละ 40 บาท หอยทั้งเปลือกกิโลกรัมละ 5 บาท แต่ไม่ค่อยจะมีหอยขายเพราะหอยถูกเก็บขายกิโลกรัมละ 1 บาท ไปมากแล้ว ในพื้นที่จึงเหลือหอย อยู่น้อยหายากขึ้น ส่วนคนในชุมชนต่างให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีกับทีมวิจัย เพราะต่างรู้เห็น และรับ รู้ข้อมูลต่างๆพอกับที่ทีมวิจัยรู้ เราด้วยกันคิดที่ออกเป็นกติกาของชุมชนในการที่จะอนุรักษ์และการใช้ ประโยชน์ด้วยกัน อย่างชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านแหลมกลัดซึ่งเป็นแหล่งที่มีหอยขาวมากและมีความสมบูรณ์ ที่สุดการเก็บใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่จะอยู่ในแหล่งนี้ เราด้วยกันออกเป็นกติกาชุมชนว่า

1. ห้ามเก็บหอยขาวที่มีขนาดเล็กกว่า 3.3 เซนติเมตร
2. ไม่ใช้เครื่องมือที่ทำด้วยเหล็ก เช่น คราดในการเก็บหอยขาว
3. ไม่นำพาหนะบก เช่น รถไถนาลงในโคดหอย

คนในชุมชนต่างช่วยกันประชาสัมพันธ์ บอกต่อ เขียนเป็นป้ายประกาศไว้ที่ถนนทางลง โคดหอย และทำใบปลิวแจกให้คนทั้งในและนอกชุมชนได้รับรู้

จากการร่วมกันออกเป็นกติกาดังกล่าว ทีมวิจัยลงดูในพื้นที่ในวันที่มีการเก็บหอยขายให้กับนาย ทุน คนเก็บหอยประมาณร้อยละ 10 ในเดือนกรกฎาคม 2547 ทีมวิจัยได้พูดคุยทำความเข้าใจในการใช้

เครื่องมือ คราด กับคนพื้นที่ใกล้เคียงต่างรับปากว่าจะให้ความร่วมมือ เท่าที่ทีมวิจัยสังเกตเห็นก่อนที่จะถึงตัวพูดคุยด้วย คนที่รู้ว่าเป็นทีมวิจัยก็จะหยุดใช้คราดก่อน และจะเอาคราดหลบไม่ให้ทีมวิจัยเห็น และพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยเป็นอย่างดี แต่หลังจากที่ทีมวิจัยกับขึ้นฝั่งมา คนที่มีคราดก็จะเอากลับมาใช้กันใหม่ ซึ่งสร้างความไม่พอใจกับคนที่เก็บหอยด้วยมือ ไม่ใช้คราดเป็นอย่างมาก และกลับมาช่วยกันเล่าให้ทีมวิจัยฟัง คนบางส่วนยังใช้คราดเป็นเครื่องมือในการเก็บหอยกันอยู่ จากการประชุมวิเคราะห์ของทีมวิจัยถึงเรื่องนี้สรุปว่า มีความพอใจในระดับหนึ่ง อย่างน้อยคนส่วนใหญ่รู้แล้วว่ากำลังมีการเก็บข้อมูลศึกษาวิจัยหาแนวทางการใช้ประโยชน์การอนุรักษ์อย่างเหมาะสมกับหอยขาวที่มีอยู่ต่อไป ทั้งคนส่วนใหญ่รู้ว่าชุมชนได้ออกเป็นกิตติกาของชุมชนแล้ว ถ้าคนส่วนใหญ่คนท้องถิ่นทำตามกติการ่วมกันกำหนดไว้ต่อไปคนอื่นก็ต้องทำตาม จากการพูดคุยทุกคนยอมรับว่า ถ้าร่วมมือจัดเป็นกติกาลงแล้วทำตามกันทุกๆ คนในระยะยาวจะเป็นสิ่งที่ดีกับหอยขาวอย่างแน่นอน

3) **ได้รับความสนใจในระดับนโยบายของจังหวัด** หลังจากที่โครงการศึกษาวิจัยเรื่องหอยขาวเสร็จสิ้นแล้ว ทางทีมวิจัยก็นำผลของการวิจัยไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องของหอยขาวตามสื่อต่าง ๆ ที่พอจะทำได้ ต่อมาทางรองผู้ว่าราชการจังหวัดตราดได้เห็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์จึงเกิดสนใจในประเด็นดังกล่าว และได้สั่งการให้ทางประมงจังหวัดลงมาร่วมศึกษาเพิ่มเติมและทำประชาคมร่วมกับชาวบ้าน เพื่อตั้งเป็นข้อบังคับใช้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรหอยขาวแบบมีส่วนร่วม และใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ขณะนี้กำลังเข้าสู่ขั้นตอนกระบวนการดำเนินการในระดับจังหวัด ซึ่งเมื่อก่อนนั้นทางอบต. แหลมและชุมชนได้เสนอออกกฎกติกาข้อบังคับการใช้ทรัพยากรหอยขาว แต่ไม่ได้รับการตอบสนองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากมีข้ออ้างว่าขัดกับกฎหมายประมงบางมาตราและทาง อบต.และชุมชนไม่สามารถออกข้อบังคับให้มีผลบังคับใช้ได้เพราะไม่มีอำนาจตามกฎหมายบัญญัติไว้ แต่หลังจากที่ทางทีมวิจัยมีข้อมูลที่เป็นเอกสารอ้างอิงทำให้ข้อมูลมีน้ำหนักและมีกระแสเรื่องการอนุรักษ์หอยขาวที่เพิ่มมากขึ้น จึงได้รับความสนใจและมั่นใจจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและผู้ที่ต้องการศึกษาดูงานมากขึ้น จึงทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกิดการยอมรับและข้อเสนอจากทางชุมชนเอาไว้อภิปรายมากขึ้น

5.3 ข้อคิดเห็น

1) ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานที่น่าสนใจ ช่วยให้ชุมชนได้รู้เรื่องราวของตนเอง ได้ร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันทำงาน สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างจริงจัง เห็นผล

2) ในการทำงานเป็นทีม การทำงานเป็นทีม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีเป้าหมายร่วมกันในการแก้ปัญหา ในการทำงานต้องมีการเอื้ออาทรและให้อภัยซึ่งกันและกัน เมื่อทำงานก็จะรู้สึกสนุกสนานกับงาน และมีความภาคภูมิใจที่จะช่วยแก้ปัญหาของชุมชนได้

3) ในการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานด้วยกัน คือ องค์การบริหารส่วนตำบลแหลมกลัด โรงเรียนบ้านแหลมกลัด โรงเรียนบ้านคลองประทุน โรงเรียนศิริเวสรัตนูปถัมภ์ ที่ให้ความร่วมมือในหลายๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ ความรู้ความสามารถของบุคลากรในหน่วยงาน และให้เยาวชนมาเรียนรู้การทำวิจัยร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภายนอกพื้นที่ เช่น กรมทรัพยากรและชายฝั่ง ศูนย์วิจัยชายฝั่งจากกรมประมง

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานในระต่อไป

1) ต้องขยายกลุ่มการทำงานและสร้างความเข้าใจให้กับคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่ม ถึงเรื่องของหอยขาวให้มากขึ้น เพื่อเกิดความร่วมมืออนุรักษ์ตามความเหมาะสมและใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างคุ้มค่า ซึ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้ยังเป็นเพียงกลุ่มคนกลุ่ม ที่ได้เล็งเห็นว่าหากวันนี้เราไม่อนุรักษ์หอยขาวให้คงอยู่ และใช้ประโยชน์ให้ได้คุณค่าสูงสุด ดังนั้น แนวทางการทำงานครั้งต่อไปทางทีมวิจัยคือ จะขยายกลุ่มทีมวิจัยให้ครอบคลุมทั้งตำบล และขอเชิญชวนผู้ที่ให้ประโยชน์ เช่น ผู้ที่มีอาชีพเก็บหอยขาว ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล และชาวบ้านตำบลแหลมกลัดและพื้นที่ใกล้เคียงทุกคนมาร่วมกันทำงานร่วมกับทีมวิจัยและร่วมกันอนุรักษ์ดูแลรักษาหอยขาว และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ของตำบล เพื่อให้หอยขาวและทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่และใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนคู่กับคนตำบลแหลมกลัดตลอดไป

2) นำผลการศึกษาวิจัยพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนวัดแหลมกลัด ทีมวิจัยร่วมกับคณะครู นักเรียนร่วมปรึกษาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนต่อไป

3) นำผลการศึกษาวิจัยเข้าองค์กรท้องถิ่น (อบต.) เพื่อหาวิธีเพิ่มมูลค่าในท้องถิ่นซึ่งมีบางกลุ่มทำอยู่ก่อนแล้ว และจัดตั้งกลุ่มเพื่อทดลองแนวทางใหม่ๆแปรรูปสร้างอาชีพให้คนท้องถิ่นต่อไป กับทั้งวางแผนบริหาร การใช้ประโยชน์ และนำข้อมูลศึกษาหาทางออกเป็นกฎหมายอย่างถูกต้องในการดูแลเรื่องหอยขาวและทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างอื่นต่อไป

4) ขยายประเด็นการวิจัย สำหรับการทางการทำงานต่อไป จะทำการศึกษาวิจัยในเชิงภาพรวมสิ่งแวดล้อมทั้งตำบลแหลมกลัด โดยจะทำการศึกษาดังแต่ป่าบก ลำคลอง ป่าชายเลน ลงไปถึงหน้าทะเล เพื่อศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม แล้วนำผลที่ได้มาวางแผนในการจัดการทรัพยากรในอนาคตรยะยาว

5) เชื่อมประสานการทำงานกับตำบลข้างเคียง คือ ขยายแนวคิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังตำบลข้างเคียง เพื่อให้เกิดการแนวร่วมในการทำงานและร่วมกันหาแนวทางการอนุรักษ์และรูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรม

ประชุมคณะทีมวิจัยและที่ปรึกษาโครงการ

คุณไพวัลย์ ลีอิน หัวหน้าโครงการฯ (ซ้ายมือ)
ทีมวิจัยกำลังลงพื้นที่สำรวจข้อมูล

ชาวบ้านกำลังหาหอยขาว

เยาวชนนำเสนอเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและหอยขาวของแหลมกลัด

งานประเพณีงมหอยขาว

งานประเพณีงมหอยขาว

หอยขาวของตำบลแหลมกลัด

อบรมเยาวชนเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและหอยขาวของแหลมกลัด